

Publikacija

PASAULIS BE OPOZICIJOS / PASAULIO KŪNAS

Elizabeth A. Behnke

Kūno fenomenologijos studijų projekto (Feltonas, JAV) vadovė

Iš anglų kalbos vertė Giedrė Šmitienė

Tyrinėjimo tikslas

Šis straipsnis kyla iš nebylaus ikiteorinio tikrumo, kad Jeanas Gebseris, rašydamas „die Welt ohne Gegenüber“, ir Maurice Merleau-Ponty, rašydamas „la chair du monde“, „kalbėjo apie tą patį dalyką“. Tyrinėdama šią dviejų mąstytojų sąlyčio galimybę, buvau vedama Edmundo Husserlio nuostatos, išreikštos šiais žodžiais:

Aišku, kad negalima skaityti ir suprasti [fenomenologinio darbo] taip, kaip skaitomi laikraščiai. Aprašymą galima suprasti tik žinant tai, kas yra aprašyta, o žinoti tai, kas aprašyta, galima tik tada, kai esi tai aiškiai intuityviai patyręs. Vardan šios intuityvios patirties pristatymas turi būti laipsniškas, visomis pastangomis ir technika siekiantis ... sukurti [skaitytojui] intuityvią patirtį ...

Tegul skaitytojas tiesiog pabando skaityti kiekvieną tvirtinimą, kurį suformulavau fenomenologiniame kontekste, taip, kaip jis skaito zoologijos ar botanikos objekto aprašymą – tiesiog kaip ko nors intuityviai patirto ar galimo intuityviai patirti išraišką ir kaip kažką, kas tikrai iš prigimties suprantama tik esant tiesioginei intuityviai patirčiai.

Visa fenomenologijos būtis ir gyvenimas yra ne kas kita, kaip radikaliausia esmė grynai intuityvios duoties aprašyme.

[Taigi] fenomenologija reikalauja, kad reikiamas fenomenas būtų sukurtas tiesioginiu asmeniniu būdu...¹

Tad tyrinėtojiui prie teiginio, kad „pasaulio kūnas [flesh]“⁴¹ ir „pasaulis be opozicijos“ yra du to paties sudėtingo fenomeno aprašymo būdai, reikia priartėti „tiesioginiu asmeniniu bū-

¹ Edmund Husserl, *Introduction to the Logical Investigations: A Draft of a Preface to the Logical Investigations* (1913), ed. Eugen Fink, trans. Philip J. Bossert and Curtis H. Peters, The Hague: Martinus Nijhoff, 1975, 56, 57, 58, 61. „Ižangoje“ (paskelbtoje po autoriaus mirties ir skirtoje antram *Loginių tyrinėjimų* leidimui) Husserlis primygtinai tvirtina, kad atidus skaitytojas turi „aktyviai savyje sukurti fenomenus“ (55), jog galėtų suprasti fenomenologinį darbą ir jį vertinti. Toks aktyvus skaitytojo bendradarbiavimas ypač svarbus šiam straipsniui. (Atkreiptinas dėmesys, kad terminas „intuityvus“ turi būti suprastas griežta Husserlio jam teikta prasme.)

⁴¹ Straipsnyje daroma skirtis tarp *flesh* ir *body*, visų pirma pasirodanti junginiais *pasaulio kūnas (flesh of the world)* ir *man savas kūnas (my own body)*, verčiama vienu žodžiu *kūnas, flesh* atveju pažymint tai laužtiniuose skliaustuose.

du sukuriant“ reikiama fenomeną. Vis dėlto tokio sumanymo sėkmė nėra iš anksto užtikrinta.

„La chair“ – kūnas [flesh]: ką Merleau-Ponty nori pasakyti šiuo žodžiu? Ar tikrai galima patirti ne tik savą kūną, bet ir „kūną [flesh]“?²

Kitaip tariant, ar *la chair du monde* ir *die Welt ohne Gegenüber* gali būti duoti *leibhaft* (žinoma, tinkamu būdu jų esminei reikšmei), ar jie yra vien tik „sąvokos“ arba „poetiniai įvaizdžiai“? Ar jie gali būti „iškeisti“ į asmeninės patirties akivaizdumą?

Pasak Herberto Spiegelbergo, pats Husserlis „atkakliai tvirtino galimybę ‘siek tiek keisti’ (*Kleingeld*) specifinius pavyzdžius“³. Tad nors ir abiem terminams – „kūnas [flesh]“ ir „pasaulis be opozicijos“ – suvokti reikia aukšto universalumo laipsnio, pamėginsiu aiškinti juos aprašydama keletą konkrečių juslinio suvokimo patirčių: žiūrėjimo į regimą daiktą, kol kūniškas žinojimas nesireiškia; savęs lietimo; apčiuopiamo daikto lietimo ir buvimo jo liečiamam, taip pat vieno daikto lietimo „per“ kitą; lietimo ir buvimo kito asmens liečiamam kūno darbe. Kiekvienos iš šių patirčių aprašymas neišvengiamai ribojamas konteksto, bet būdamas kartu jos veda „tiesioginės intuityvios patirties“, kurioje kažkas, įvardytas Gebserio ir Merleau-Ponty, gali būti duotas „kūnu [flesh]“, link.

Pagaliau ši esė nubrėžia konkrečios eksperimentinės praktikos, kuri kyla iš diskutuoja-

² Françoise Dastur, „Consciousness and Body in the Phenomenology of Merleau-Ponty: Some Remarks Concerning Flesh, Vision, and World in the Late Philosophy of Maurice Merleau-Ponty“, A.-T. Tymieniecka (ed.), *Analecta Husserliana*, vol. 17, Dordrecht: D. Reidel, 1984, 119.

³ Herbert Spiegelberg, *The Phenomenological Movement: A Historical Introduction*, 3rd ed., rev. and enl., The Hague: Martinus Nijhoff, 1982, 697.

mų temų ir aprašymais ketinamų nušviesti struktūrų, gaires.

Metodologinė pastaba

Ši esė rašoma zigzagai: pradedama nuo pačių paprasčiausių patirties pavyzdžių, kuriuos paskui bandoma fenomenologiškai aiškinti, kol galiausiai vėl grįžtama prie patirties proceso, siekiant patvirtinti, pataisyti, patikslinti ar paneigti aprašymo schematizavimą. (Kiekvieną iš čia siūlomų aprašymų, be abejonės, galima tikslinti ir tęsti.) Pastabos ir tekstinės dalys, kuriomis šis tyrinėjimas panašus į kitų fenomenologų darbus, bei tolesni svarstymo klausimai buvo parašyti paskiausiai⁴. Skaitytojas yra raginamas „aktyviai savimi kurti fenomenus“ kaip vadovą, padedantį suprasti, kas yra tai, ką šiomis nuorodomis tikimasi išaiškinti.

Įvadas į problemą

Būdas, kuriuo gyvename pasaulyje esant natūraliai nuostatai, yra „veikianti problema“, kurios imasi daugybė fenomenologinių studijų⁵. Mano pastangos yra sutelktos į kūnišką pa-

⁴ Būtina įvardyti dvi ypač našias fenomenologų studijas: David Michael Levin, „The Opening of Vision: Seeing Through the Veil of Tears“, *Review of Existential Psychology and Psychiatry* 16: 1/2/3, 1978–1979, 113–146, ir Tadashi Ogawa, „‘Seeing’ and ‘Touching’ or Overcoming the Soul-Body Dualism“, A.-T. Tymieniecka (ed.), *Analecta Husserliana*, vol. 16, Dordrecht: D. Reidel, 1983, 77–94 (anksčiau spausdintas *Phenomenology Information Bulletin* 4, 1980). Taip pat reikia paminėti: M. C. Dillon, „Merleau-Ponty and the Reversibility Thesis“, *Man and World* 16:4, 1983, 365–388.

⁵ „Terminas *natürliche Einstellung* [natūrali nuostata] yra pavojingas, nes klaidingai leidžia suprasti kaip „nuostatos“ rūšį. Finkas pasirenka įvardijimą *Weltbefangenheit* [įsipainiojimas į pasaulį], Dorion Cairns, *Conversations with Husserl and Fink*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1976, 95 (*Conversation with Fink*, 23/9/32). Landgrebe taip pat nerimauja dėl termino *nuostata*. Žr., pvz., Ludwig Landgrebe, *The Phenomenology of Edmund Husserl: Six Essays*, ed. Donn Welton, Ithaca: Cornell University Press, 1981, 35.

grindą, kuris palaiko natūralią nuostatą, o kartu ir koreliatyvų kasdienio gyvenimo pasaulį⁶. Dar tiksliau tyrinėju koreliaciją tarp gyvenamam kūnui būdingo juslinio suvokimo stiliaus, – nes įpročiais gyvenama duotame istoriniame ir kultūriniame kontekste, – ir prasmelkiančių gyvenamojo pasaulio struktūrinių ypatybių (vėlgi duotame istoriniame ir kultūriniame kontekste). Terminas „juslinio suvokimo stilius“ čia neišvengiamai turi keletą prasmų. „Gyvenamo kūno juslinio suvokimo stiliumi“ įvardiju jam įprastą – beveik visada tylų – juslinio suvokimo stilių⁷. „Juslinio suvokimo stilius“ taip pat gali nurodyti patį jusliškaai suvoktą pasaulį⁸. Kūnas ne tik jusliškaai suvokia, bet ir gali būti jusliškaai suvoktas, tad iš „gyvenamam kūnui būdingo juslinio suvokimo stiliaus“ galima suprasti, kokiu būdu įprastai patiriame patį gyvenamą kūną. Trumpai tariant, bendras pasaulio, kuriame gyvenu, „stilius“ yra būtinaai susijęs su mano kūniškos egzistencijos stiliumi ir su man įprasto juslinio suvokimo stiliumi⁹.

⁶ Plg. Landgrebe, *ten pat* (5 išnaša), 189: „Fenomenologiškai aiškinti gyvenimo pasaulį – tai visų pirma apimti pasaulio gyvenimo stilių“.

⁷ Plg., pvz., Maurice Merleau-Ponty, *Phénoménologie de la perception*, Paris: Gallimard, 1945, 177–178; *Phenomenology of Perception*, trans. Colin Smith, London: Routledge and Kegan Paul, 1962, 152–153 (toliau cituojant nurodama *PP* ir pateikiami pirmiausia prancūziško teksto, o paskui angliško vertimo puslapiai).

⁸ Plg., pvz., Maurice Merleau-Ponty, *The Primacy of Perception and Other Essays*, ed. James M. Edie, Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1964, 5–6, 16 (toliau cituojama nurodant *Primacy*); plg. Linda Singer, „Merleau-Ponty on the Concept of Style“, *Man and World* 14:2, 1981, 153–163.

⁹ Taigi kartu su Merleau-Ponty imuosi ir „juslinio suvokimo pirmumo“ bei jo pagrindimo gyvenamam kūnui. Plg., pvz., *Primacy*, 3, 5, 25.

„Jusliškaai suvokti, anot Merleau-Ponty, – vadinasi, kūniškaai būti kažkam“ (*Primacy*, 42). Galiojant natūraliai nuostatai, šis „kūniškas buvimas“ yra tylus ir veiksnus. Juslinis suvokimas, jo įsikūnijimas yra nepastebimas vardan to, kas suvokiama; esame linkę gyventi savo intencionalumu, su pačiais daiktais, užmiršdami savo bendrininkavimą jų duočiai. Matau savo juodą katę šmėkštelint, bet paprastai nežinau, nei kad akimoju pasukau galvą, jog galėčiau išskirti katės judesį, nei kad primerkiaai akis, kai žiūrėjau į lapiją norėdama pamatyti, kur ji drykstelėjo. Patiriu minčių virtinę, rašydama stengiuosi ją sekti, bet paprastai nežinau nei nervų inžinerijos, kuriaai veikiant mano pirštai tuo metu laiko rašiklį, nei būdo, kuriuo sulaikau kvėpavimą prieš tinkamą žodį. Pakeliu mažą butelį ir apverčiu jį, kad pamatyčiau jo dugną, bet mano rankos judesiai lieka anapus žinojimo centro. Čiupinėju daiktą, pastebėdama jo kiek stangrų kietumą, tačiau, galiojant natūraliai nuostatai, beveik nežinau, kaip mano nykštys turi būti priešais pirštus, kad paspaustų daiktą, nieko nežinau nei apie šioji tokį nepatogumo pojūtį nykščio viduje, kai man spaudžiant jis patiria spaudimą, nei apie nykštyje užsiliekantį „aidėjimą“, kai paleidžiu daiktą. „Kūnas, teigia Merleau-Ponty, yra pagrindinis mūsų tarpininkas, kad turėtume pasaulį“ (*PP* 171/146); gyvenamas kūnas yra visų patirčių ašis. Bet dažniausiai jis „nutylimas“. Kasdienis gyvenimas siūlo keletu rūšių situacijas, kada ši „tyla“ nutraukiama: pavyzdžiui, kai dėl ligos ar sužeidimo mano kūnas liaujasi man pakluse; kai užplūsta savimonė, kito žvilgsniui perdūrus mane; kai, žiūrėdama į veidrodi, tampo sau „kita“ arba kai, pavyzdžiui,

tyrinėju savo rankų nuospaudas¹⁰. Tokie atvejai leidžia temiškai pažinti kūną. Bet jie visi turi tą pačią struktūrą: kūnas yra objektas subjektui. Koks *juslinio suvokimo stilius* palaiko tokią struktūrą?

Pirmas fenomenologinis aprašymas. Regimas daiktas

Gana šviesu. Esu nuo jo tinkamu atstumu. Galiu jį aiškiai matyti: tai kamuolys, apvalus, raudonas, su kitų spalvų (geltonos, mėlynos) dryžiais. Jis visiškai aiškiai išsiskiria fone. Priartėju, apeinu, žiūriu į jį iš įvairių padėčių, iš kiekvienos pozicijos pamatydama skirtingą vaizdą. Jo svoris, tankis, faktūra, garsai, kuriuos galėtų sukelti, būdas, kuriuo galėtų judėti, jeigu mesčiau jį, ir, žinoma, įvairūs veikimo su juo būdai (paritenti, mėtyti, gaudyti, atmušti) – visa tai jau duota man jį matant, to nereikia nustatyti (ir jei suklystu, pavyzdžiui, jei pasirodo, kad tai ne guma, bet plienas, pats mano nustebimas patvirtina visur esantį nebylų numanymą). Jusliškai suvokiu, kad šis daiktas yra tikras kamuolys čia, kambaryje su manimi, ir jokiū būdu jis nėra mano vaizduotės pramanas ar šviesos išdaiga; nors ir žinau, kad atskirais atvejais galiu būti suklaidinta, žinau, ką

¹⁰ Tokia analizė būdinga Sartre'ui; žr. *Being and Nothingness*, III dalis, 2 skyrius; taip pat J. H. Van Den Berg, „The Human Body and the Significance of Human Movement: A Phenomenological Study“, *Psychoanalysis and Existential Philosophy*, ed. Hendrik M. Ruitenbeek, New York: E. P. Dutton, 1962, 90–129 (anksčiau spausdintas *Philosophy and Phenomenological Research* 13: 2, Dec. 1952, 159–183); plg. Richard M. Zaner, *The Context of Self: A Phenomenological Inquiry Using Medicine as a Clue*, Athens, Oh.: Ohio University Press, 1981, III dalis; plg. taip pat Herbert Spiegelberg, „On the Motility of the Ego: A Contribution to the Phenomenology of the Ego“, *Conditio Humana: Erwin W. Straus on his 75th birthday*, ed. Walter von Baeyer and Richard M. Griffith, Berlin: Springer, 1966, 298–299.

reiškia „tikras“ ir „iliuziškas“, nors šis žinojimas gali būti nebylus ir neapibrėžtas, jis veikia sprendžiant kasdienius reikalus.

Dabar, imdamasi aprašyti šio apvalaus raudono (ir geltono, ir mėlyno) ramiai sau gulintčio kamuolio patirtį formuojančias invariantiškas struktūras, suprantu, kad galiu matyti jų keletą (kita prasme nei ta, kuria matau patį kamuolį, bet vis dėlto aiškiai). Apibrėšiu šias struktūras nurodydama būdingumą, perspektyvumą, atstumą, susvetimėjimą ir statiškumą.

Būdingumas. Gerai suprantu, kad galėjau pasirinkti kamuolį, kuris yra mėlynas arba žalias; šiam aprašymui jo spalva nėra svarbi. Maža to, net nebuvo būtina pasirinkti kamuolį; jo apvalumas nėra esminė sąlyga jo regimui. Šis kamuolys tėra tik pavyzdys daikto, kuris matomas. Kai kurie pavyzdžiai, kaip antai juoda katė visiškai tamsiame kambaryje, gali atskleisti ribinius atvejus, bet kamuolys tam tikru mastu yra būdingas regimo daikto pavyzdys (jį galima pakeisti kitais pavyzdžiais, tikrais ar įsivaizduotais), mano aprašymas yra ne *jo*, bet suvokimo stiliaus aprašymas. Jis nėra objektas *per se*, dėmesio centre yra jo duoties būdas, ir šis duoties būdas turi sau būdingą struktūrą – „matymo“ galią praktikuoti tai, kas „matoma“. Taigi struktūros, kurios bus apibrėžtos aprašymu, įsisiūbuoja esant tam tikram juslinio suvokimo stiliui; jos yra ne tiek tam tikros daiktų klasės, kiek tam tikro buvimo daiktams stiliaus ypatybės.

Perspektyvumas. Iš vienos tam tikros vietos, be visą kamuolį dengiančios raudonos, galiu pamatyti tris spalvas: geltoną, mėlyną, vėl geltoną. Pasislinkusi matau mėlyną, geltoną ir vėl mėlyną spalvas. Vėl pakeičiu padėtį – ir matau dar kitaip. Būtų netikslu sakyti, kad vienas vaizdas visiškai ir negrįžtamai paslepia ki-

tus, nes kiekvienas numato kitą. Tik tam tikras atžvilgis laike gali turėti visišką vizualią duotį; tai, ką galiu matyti, pasikeičia priklausomai nuo žiūrėjimo taško. Neatrodo, kad tokią perspektyva būtų būdinga šiam kamuoliui, bet galima tvirtinti, kad nėra jokio skirtumo, koks taškas pirmiau pasirenkamas, – vis tiek tik dalis regimo pasaulio yra atgręžta į mane.

Atstumas. Neišvengiamai toliau domėdamasi koreliacijos tarp žiūrėjimo taško ir vaizdo tvarka, lenkiuosi virš kamuolio, kol kakta ir nosis apima jo linkį, arba kitaip (kaip galbūt dažniau nutinka) – pakeliu ir laikau jį kiek galėdama arčiau akies. Nors prarandu „tinkamą atstumą“, iš kurio būnu kamuoliui kaip regimam daiktui, galiu „kažką“ matyti net tada, kai kamuolio artumas užstoja šviesą, reikiamą jo detalėms išryškėti. Bet šis „kažkas“ vis tiek yra per atstumą. Net jei užsimerkiu, uždengiu akis delnais, kad užkirsčiau kelią šviesai, ir susklaudžiu „faktą, kad“ „turiu“ matyti vidinę savo vokų pusę, patirties laukas rodo, kaip toliau taikau „matymui“ juslinio suvokimo stilių, kuris išlaiko buvimo „kažkur ten“ pobūdį. Matymas „atsiveria“ regėjimo lauke, kuris „driekiasi“ nuo manęs tolyn net tada, kai nėra į ką žiūrėti, ir visada tarp matančiojo ir matomojo yra atstumas.

Susvetimėjimas: Kamuolys, kurį matau, yra ne tik erdviškai nutolęs, bet ir atskiras nuo manęs: aš esu čia, o jis – „kažkur ten“; jis atskiras nuo manęs ir kitu būdu: jis yra svetimas, kitas, ne aš, ne paprasčiausiai pastumtas nuo manęs, bet padėtas priešais mane – objektas mano subjektyvumui. Tiek, kiek atsiduodu matymui aprašytu juslinio suvokimo stiliumi, net mano kūno dalys man gali tapti svetimos, kitos, ne manimi: spoksau į savo spausdinančias rankas, kai jos tampa man regimais objektais, kai su-

svetimėja, liaujasi veikusios – jos nevalingai stingsta ir nebeperkelia minčių srauto į puslapį. Tiek, kiek būnu joms šiuo juslinio suvokimo stiliumi, jos nebėra mano subjektyvumo pusėje; esu atstumta nuo savęs. Arba galiu sėdėti gydytojo kabinete: kai klausausi patologo arba fizioterapeuto svarstymų apie mano kūną, tampu objektu sau pačiai, imdama bešališkai ir „objektyviai“ mąstyti apie savo kūną, su keista ramybe, panašiai kaip tai daro nuskaltimų aukos. Tokie atvejai gali dar kartą įrodyti, kad tai, kas čia įvardyta kaip „susvetimėjimas“, veikia yra „atskyrimas“ nei „nutolimas“. Net mano kūno dalys, kurių tiesiogiai negaliu matyti arba kurias pamatau tik ypatingomis sąlygomis (antai vidaus organai), gali pasirodyti man tik iš kito (pvz., anatomo) perspektyvos, nutolusios ir svetimos, tipišku regimiems daiktams būdingu duoties stiliumi, – kaip buvo nustatyta aprašymu, „būdingumas“ kyla iš suvokimo stiliaus arba būdo, ir būtent nuo stiliaus priklauso juslinio suvokimo objektas, nesvarbu, koks jis būtų.

Statiškumas. Paritenu kamuolį arba mėtau jį rankose, tačiau negaliu jo aiškiai matyti, kol jis nesustoja. Judu šen bei ten, kad galėčiau pamatyti kamuolį iš šio ar ano taško, bet kiekvieną kartą liaujuosi judėjusi, norėdama susitelkti į pasirinktą vaizdą. Nusprendusi pasirinkti savo ranką kaip regimo daikto pavyzdį, ne tik laikau ją priešais, savo regėjimo lauke, bet ir laikau kiek įmanydama ramiau – ir ranką, ir galvą. Pamažu aptinku gyvenamą kūnišką stilių to elgesio, kuris palaiko regimų dalykų konstitucijai būdingą stilių: pastebiu, kad žiūrėdama į regimą daiktą, ypač bandydama išsiaiškinti jo detales, dažnai stingdau judesius, laikausi ramiai. Trumpai tariant, tai yra būdinga kūniška buvimo kito, esančio ten, link nuo-

stata. Objektyvuojančio dėmesio konstituotą regimą kūną išlaiko ne tik šis juslinio suvokimo stilius, bet ir, dar fundamentaliau, paties konstituojančio kūno judėjimo stilius – „areštas“. Nepaisant to, kad judu šiuo būdu, kad norint matyti daiktą iš įvairių padėčių judama tarp vaizdų, o ne jų [regėjimo] metu, prototipinis matomų daiktų statiškumas yra suderintas su matančiojo statiškumu¹¹.

Apibendrinimas. Šiame aprašyme kaip būdingas iškyla toks juslinio suvokimo stilius, kuriuo *subjektas* susitinka su *kažkur* esančiu objektu taip, kad subjektas yra apribotas viena perspektyva. Abiem – subjektui ir objektui – būdingas *statiškumas*; stilius kaip visuma yra visuotinis kūniško buvimo kažkam būdas, jam būdinga tai, kad *kūniškos konstitucijos stilius yra visur prisismelkiantis ir veiksmingas*. Pridurtingas dar kelios pastabos.

1) Ne visoms regėjimo patirtims tinka „atskiriančio“ matymo modelis. Pavyzdžiui, Merleau-Ponty knygoje *Regima ir neregima* bei *Akis ir dvasia* aprašyta regėjimo patirtis yra kitos struktūros. Taigi mano čia aprašyta matymo rūšis, – jai įvardyti naudosis terminą „at-

¹¹ Apie „sulaikytą žvilgsnį“ plg. PP, 261/226. „Areštavimo“ „žiūrint“ aprašymas aiškintinas greičiau kaip pavyzdys nei išimtis; apie konstituojančią kinestezę jusliniame vaizdo suvokime žr., pvz., Ulrich Claesges, *Edmund Husserls Theorie der Raumkonstitution*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1964; John J. Drummond, „On Seeing a Material Thing in Space: The Role of Kinaesthesia in Visual Perception“, *Philosophy and Phenomenological Research* 40:1, Sept. 1979, 19–32; John J. Drummond, „Objects' Optimal Appearances and the Immediate Awareness of Space in Vision“, *Man and World* 16:3, 1983, 177–205. Dėl pastabos apie konstituojantį kūną (o ne tik konstituotą) žr. Landgrebe, *ten pat* (5 išnaša), 44, 56, 60, 63, 160; plg. Alphonso Lingis, „Intentionality and Corporeity“, A.-T. Tymieniecka, ed., *Analecta Husserliana*, vol. 1, Dordrecht: D. Reidel, 1970, 75–90; plg. taip pat PP, 171/146. Šiame straipsnyje labiau pasitelkiu metodologinę nei metafizinę „konstitucijos“ interpretaciją (plg., pvz., Landgrebe, *ten pat*, 155–156).

skiriantis matymas“, – yra vienas svarbesnių regėjimo patirties variantų, bet ne vienintelis galimas jos stilius.

2) Atskiriantis stilius nėra susijęs su regėjimu *per se* ir, žinoma, gali pasireikšti kitų jūtimų laukuose. Pavyzdžiui, ir žvilgsnis, ir palietimas leidžia „susidurti su pasauliu kaip su paviršiumi priešais mūsų veidą arba po mūsų delnu, žvilgsnio sustingdytu, pirštų sukaustytu“¹², kaip su išskirtu objektu, besipriešinančiu ir vienišu prieš suvokiantį subjektą.

3) Juslinio suvokimo stilius gali tapti paradigma ne tik kitam jūtimų laukui, bet ir kitoms kultūrinėms institucijoms. Pavyzdžiui, Davidas Levinas tai, ką pavadinau atskirtu matymu, sieja su gebėjimu „susidurti su būtybėmis atskiriančiu, išskaičiuojančiu, instrumentiniu būdu“ (būdingu mokslui ar technologijoms) ir su reprezentuojančio mąstymo įpročiu, analizuotu Martino Heideggerio, pastebėjusio, kad „mūsų kasdienio matymo būdas *įkūnija ir yra linkęs įamžinti* kaip tik šią reprezentacinę nuostatą...“¹³ Tačiau tuo pačiu metu „ne tik teorinis mokslas, bet ir mūsų kasdienis mąstymas, sužavėtas ir pavergtas mokslinio pasaulėvaizdžio, pradeda veikti lygiai taip pat priešišškai ir agresyviai“¹⁴, t. y. leisdamas viską, kas egzistuoja, kontroliuoti „dalijančiam ir skirstančiam žvilgsniui“¹⁵. Tokia nuostata pasitiki viskuo, kas patirta per primetą atstumą nuo subjekto, kuris pats yra suvokiamas kaip dar vienas objek-

¹² John Derrickson McCurdy, *Visionary Appropriation*, New York: Philosophical Library, 1978, 145. Taip pat žr. mano A papildymą ir plg. F papildymą.

¹³ Levin, *ten pat* (4 išnaša), 122; plg. Ogawa, *ten pat* (4 išnaša), 86.

¹⁴ Levin, *ten pat* (4 išnaša), 123.

¹⁵ Martin Heidegger, *The Question Concerning Technology and Other Essays*, trans. William Lovitt, New York: Harper Torchbooks, 1977, 166; cituojama iš Levin, *ten pat* (4 išnaša), 124.

tas; taip atskiriantis stilius prasiskverbia į visą kasdienį pasaulį.

Priimti juslinio suvokimo būdai perteikia atskirumo, uždarumo ir ribojimosi patirtį. Įprastas juslinio suvokimo būdas yra pirminis kasdienio gyvenimo susvetimėjimo ir nutolimo šaltinis. Įprastoje tikrovėje nuolat susiduriama su „faktu“, kad esame įsprausti į „aplinką“, kuri susideda iš to, kas yra kita, nutolę, atskirta nuo mūsų¹⁶.

Taigi duotas atskirumo stilius, ištisas kasdienis pasaulis liudija dualizmą. Kitaip sakant, gyvenamam pasauliui ir vyraujančiam juslinio suvokimo stiliui būdingos tos pačios struktūrinės ypatybės¹⁷.

4) Pastebėtina, kad atskyrimo ir atstumo galimybė turi ir „pozityvią“, ir „negatyvią“ pusę¹⁸. Šiuo straipsniu besąlygiškai kritikuojamas šio gebėjimo atšiaurumas visoms kitoms galimybėms nei nutolinanti žvilgsnio (ir minties) jėga *per se*.

¹⁶ Arthur Egenorf, „Human Development and Ultimate Reality: The Perceptual Grounds for Transformation“, *Dimensions of Thought: Current Explorations in Time, Space, and Knowledge 2*, ed. Ralph H. Moon and Stephen Randall, Berkeley, Cal.: Dharma Publishing, 1980, 26–27.

¹⁷ Plg. Donald M. Lowe, *History of Bourgeois Perception*, Chicago: University of Chicago Press, 1982. Konkretų darbą su šiomis eilutėmis žr. šio straipsnio F papildyme.

¹⁸ Žr., pavyzdžiui, Hans Jonas, „The Nobility of Sight: A Study in the Phenomenology of the Senses“, *The Philosophy of the Body: Rejections of Cartesian Dualism*, ed. Stuart F. Spicker, New York: Quadrangle, 1970, 312–333 (taip pat Hans Jonas, *The Phenomenon of Life: Toward a Philosophical Biology*, New York: Harper & Row, 1966, 135–156; anksčiau spausdintas *Philosophy and Phenomenological Research* 14:4, June 1954, 507–519). Klausimu apie išskrypusias sąmonės struktūras ir jų kultūrinį reiškimą, taip pat apie šių struktūrų veiksmingumą ir nepakankamumą žr. Jean Gebser, *Ursprung und Gegenwart* [parašytas 1947/48 ir 1951/52, peržiūrėtas ir išplėstas 1964/65], Stuttgart: Deutscher Taschenbuch, 1973; Noelio Barslado ir Algio Mickuno išverstas į anglų kalbą pavadinimu *The Ever-Present Origin* (Athens, Oh.: Ohio University Press, 1984).

„Kūnas yra pagrindinis mūsų tarpininkas, kad turėtume pasaulį.“ Tačiau, esant natūraliai nuostatai, konstituojuantis kūniškumas, atsakingas už įprastinį juslinio suvokimo stilių, veikia likdamas nutylėtas; maža to, mūsų paveldėtoje istorinėje ir kultūrinėje situacijoje ši tylą gali būti nutraukta, o konstituojuantis kūnas redukuotas į konstatuotą kūną kaip į vieną iš menkų daiktų. Kiek aprašytas būdingas juslinio suvokimo stilius yra ne tik būdingas, bet kartu ir *įprastas* bei *paradigminis*, tiek alternatyvūs juslinio suvokimo stiliai yra užgniaužti; be to, pats aprašymo projektas gali įamžinti vyraujančią paradigmą, pavyzdžiui, kas nors nusprendžia atkreipti dėmesį į šį „nutylėtą“ kūną, tačiau taikoma prieiga pažeidžia procesą, kurį tikimasi nušviesti, „sustingdo jį jo pėdose“, įvesdama dalyvavimo stilių, kuriam būdingas atskiriančio matymo susvetimėjimas ir statiškumas¹⁹. Aišku, kad norint tolesnio veiksniaus kūno nušvietimo reikia išsilaisvinti iš „regėjimo hegemonijos“²⁰ ir priimti alternatyvų žinojimo stilių – tokį, kuris gali perregeti tylą jos nenutraukdamas, kuris gali aprašyti veiksnumą jo nesustabdydamas.

Antras fenomenologinis aprašymas. Kūniškas žinojimas

Atsigulu ir užsimerkiu. Pirmiausia pastebiu, kad vos atsigulusi negaliu automatiškai atskratyti stačios padėties. Tai statumo „nuostata“, kuri priešinasi net tada, kai esi aukštelininkas. Taip pat pastebiu, kad užsimerkusi nesiliauju „žiūrėjusi“; esu šiuo juslinio suvoki-

¹⁹ Apie „stingdomą buvimą“ plg. PP, 66–67/54–55.

²⁰ Lawrence W. Goldfarb, „Sensory Syntax: An Introduction to the Language of Movement“ (neskelbta, 1984), 50.

mo stiliumi, kai tik imu kūniškai patirti. Ir vis dėlto šio įpročio galiu atsikratyti, kai tik atsiribojau nuo pasaulio, būtent jis palaiko statumo pojūtį. Skubiai pasiremiu lytėjimo patirtimi – jaučiu, ant ko guliu, temperatūrą, drabužių medžiagą, orą prie odos – ir akimirksniai visa tai atidedu, kad ieškočiau paties kūniško žinojimo.

Iš karto pastebiu, kad pulsuojau. Tačiau pro pulsavimą prasiskverbia kažkas, kas yra subtilusnis ir ką ne iš karto sugebu įvardyti; pasitelkiu metaforas „visuotinai išsklidęs vangus svytėjimas, arba esaties zvimbimas“, nors tiesiogine prasme tai nei šviečia, nei zvimbia. „Svytėjimas“ greičiau yra „šiluma“, o „zvimbimas“ – nuolatinis tarsi medžiagiškas procesas. Šiame išsklidusiame tviskėjime ar sraute kyla dinamiškas „ten“, įvairūs spontaniški įvykiai, nors „aš“ visą tą laiką „ramiai“ guliu. Vienus šių įvykių būtų galima pavadinti atsirandančiu įtampos ir „užtvarų“ žinojimu, o kiti jaučiami kaip malonus „atpalaidavimas“. Kūno žinojimas kaip visuma yra nuolatinis kokybinis procesas. Be šios dinamikos, patirties laikiskumo, yra „apimties“, arba migloto „buvimo išsiplėtusiais“, pojūtis, nors jokie aiškiai apibrėžti „kraštai“ neiškyla, kol negrįžtu prie lytėjimo patirties savo „sandūroje“ su pasauliu (pvz., kol nekyla klausimas, kur sustoju ir ant ko guliu) arba kol neįsivaizduoju, kaip turiu atrodyti iš šalies. Kai šios rūšies patirtis dar kartą atidedu ir dar kartą atsidoju savo „kūno pojūčiams“, juntu save kaip „baigtinę“ (šio jutimo valda ar erdvė nesitęsia „iki begalybės“), bet nesu aiškiai „apribota“.

Kadangi ir toliau tiesiog „ramiai guliu“, aiškindamasi galimas pastovias kūniško žinojimo struktūras, jaučiu jo „gelmę“ ir „tūrį“ lygiai taip, kaip ir jo „plotą“. Tarp mano kairės ir de-

šinės „pusės“ dažnai (nors galbūt ir nebūtinai) yra kokybinis skirtumas. Čia pajuntu, kad pradėdau patirti ir aprašyti kažką, kas susiję su kilusiu ar galimu / potencialiu judėjimu, išskiriamu, nors ir neatskiriamu nuo pirma aprašyto kūniško žinojimo.

Visais atžvilgiais gryna kūniško žinojimo patirtis yra kažkas sunkiai išlaikoma. Atrodo, kad laviruoju tarp turėjimo savo kūno patirties, pareikštos patiriančiam įgaliotiniui, kuris, atrodo, yra apgyvendintas kažkur mano galvoje (maždaug už akių), ir tarp žinojimo, kuris užlieja patį man savą gyvenamą kūną [flesh] ar punktyru apibrėžtą jo „regioną“ (kuris gali kisti), nykstant minėtam įprastam „savęs“ talpinimo būdai.

Fenomeno išaiškinimas: Esant natūraliai nuostatai, esame užsiėmę daiktais ir projektais; mums savas kūnas, kaip įprasta, „nutyliamas“. Šiame fone kūniškas žinojimas atsiranda kaip „ypatingas atvejis“, fenomenas, kuris „visada yra ten“, kad būtų išaiškintas, bet paprastai jo nepaisoma²¹. Aprašytame pavyzdyje kūniškas žinojimas buvo sąmoningai siekiamas (kitaip nei tuo atveju, kai, tarkim, aštrus staigus skausmas „nutraukia“ kūno „tylą“), atliekant tam tikrus parengiamuosius žingsnius: atsigulus, užsimerkus, atidėjus lytėjimo patirtį, gulint ramiai. Ar tai esminga aptariamam fenomenui? Tolesnė variacija atskleidžia, kad kūniškas žinojimas yra tikrai galimas kitomis padėtimis ir judant; ir, kaip vėlesnis aprašy-

²¹ Iš Cairns pokalbio (28/12/31): „Husserlis atsakė, kad gyvendami natūralia nuostata tiesiogiai nežinome *beherrsche* [valdomo, tvarkomo] kinestetinio lauko. Savo sprendimuose sąmoningą aktyvią valią kreipiame ne į kinestezių sukėlimą, bet veikiau į prigimties pakitimus, kuriuos norime sukelti. Tik per *Rückfrage* [grįžtantį teiravimąsi, klausdami atgal] aptinkame kinesteze“. Cairns, *ten pat* (5 išnaša), 62.

mas parodys, jis taip pat gali būti pasiektas skirtingais laipsniais bei įvairiomis aplinkybėmis, kartu veikiant ir lytėjimo patirčiai. Atsigulimas, gulėjimas ramiai, lytėjimo patirties atidėjimas yra strategiškai judesiai, padedantys išsiaiškinti fenomeną, o ne esminės jo sąlygos²². Tačiau, kaip pastebėta aprašyme, vien fizinis užsimerkimas nėra adekvati strategija. Pirmiausia galiu aptikti, „kad užmerkus akis jokių būdu nesibaigia pastanga matyti, ir už nuleistų vokų akys lieka labai aktyvios“²³. Antra, kol atskiriančio matymo *stilius* atsilauko ir reiškiasi kituose jutiminiuose laukuose, aišku, galiu „ką nors jausti“, pvz., įtampą „savo“ kojoje, bet jaučiu tai iš „pašaliečio perspektyvos“. Fenomenas, kurį aprašiau įvardydama kaip „kūnišką žinojimą“, nėra duotas tokiu būdu, kad galėtų būti „skelbiamas“ ar „duotas nuo pat pradžios“ arba būtų kaip preliudas ar paruošiamasis žingsnis visapusiškesniam aptariamam fenomenui „apgyvendinti“. Šiam fenomenui reikia ypatingo sąmonės pakeitimo iš objekto, žinomo kaip „man savas gyvenamas kūnas“, patirties į aktyvų „gyvenimą“ šiuo „kūno pojūčiu“²⁴.

Kokybinis (savęs) jutimas „iš vidaus“. Pirmame, t. y. atskiriančio matymo, pavyzdyje juslinio suvokimo stilius gali būti apibūdintas „iš

išorės“, o alternatyvus stilius, pristatytas antrame aprašyme, gali būti įvardytas kaip pasireiškiantis „iš vidaus“²⁵. Kadangi šis žinojimo stilius apima jau fenomenologų pastebėtas kūniškos patirties ypatybes, tokias kaip savo gyvenamo kūno „manybė“ ir judėjimas [motility], Husserlio ir Merleau-Ponty nurodytas fraze „aš galiu“ (plg., pvz., PP, 160/137), terminu „iš vidaus“ noriu pabrėžti, kad pats *duoties būdas* skiriasi nuo įprasto objekto, esančio „kažkur ten“, atskirai nuo „manęs“, suvokimo stiliaus. Žinojimo „iš vidaus“ stilius leidžia kokybinę variaciją. Klausimas, ar toks žinojimas galimas tik savo gyvenamo kūno atveju, atidedamas vėlesniems aprašymams.

Dinamiškumas. Net tada, kai „guliu ramiai“, be jokio „valingo judėjimo“ ar dėmesio potencialiam judėjimui „aš galiu“, ir net tada, kai pamirštu kvėpavimo judesius, juntų save, apimtą dinamiškų, laikیشų procesų. Jie gali būti kokybiškai skirtingi, kaip antai ritmiškas pulsavimas, netolygios ir spontaniškos įtampos „akimirkos“, atsipalaidavimas, etc.; foninis „buvimas“ yra artimas tam, ką Michotte'as kitame kontekste įvardijo kaip „amžinas tekėjimas“, arba „mikrokinezė“²⁶. Dinamiškumas ir ypač ši foninė „mikrokinezė“ juntami kaip globalūs ir išplitę, esantys „visur“²⁷, nepaisant to, ar yra tematizuoti kaip objektai, ar gyvenami „iš vidaus“. Iš patirties jie gali būti atskirti nuo gyvenamo pojūčio „aš galiu“, kuris

²² Laisvėjimas nuo stačios padėties yra puiki strategija siekiant *Rückfrage* (minėto ankstesnėje išnašoje), nes tai suskliaudžia nusistovėjusius pagrindus beveik visai natūralios nuostatos veiklai. Žr. Erwin W. Straus, *Phenomenological Psychology: The Selected Papers of Erwin W. Straus*, trans. Erling Eng, New York: Basic Books, 1966, 137–165 (nurodoma esė „The Upright Posture“ anksčiau skelbta *Psychiatric Quarterly* 26, 1952, 529–561).

²³ Charles V. W. Brooks, *Sensory Awareness: The Rediscovery of Experiencing*, New York: Viking, 1974, 25.

²⁴ Apie įvairius „kūniško žinojimo“ terminus žr. A papildymą. Aš skiriu „kūnišką žinojimą“ nuo kūno patirties. Nors abiem atvejais kalbama labiau apie *Leib* negu apie *Körper*, skiriasi duoties būdas (taip pat žr. C ir D papildymus).

²⁵ Šis terminas, pasirodantis atskirose citatose, žymi techninį jo statusą; žr. B papildymą.

²⁶ A. Michotte, *The Perception of Causality*, trans. T. R. Miles and Elaine Miles, London: Methuen, 1963, 197.

²⁷ Husserlis yra pastebėjęs, kad kinestezė niekada nebūna visiškai sustojusi, žr. Edmund Husserl, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität: Texte aus dem Nachlass*, vol. 3 (1929–1935), ed. Iso Kern, Husserliana, vol. 15, The Hague: Martinus Nijhoff, 1973, 652.

jaučiamas ne tiek kaip besitęsiantis „fonas“, kiek kaip „gebėjimas“²⁸. Toks gebėjimas išgyvenamas ne tik kaip galia mobilizuoti bet kurią savo kūno dalį, bet taip pat ir kaip galia konstituoti pasidalijimą į „dalis“, pvz., pajausiti skirtį tarp kairės ir dešinės „pusės“; tuo negalime čia užsiimti.

„Apimtis“ ir „gelmė“: Erdvinės ir tarsi erdvinės kūniško žinojimo iš vidaus ypatybės gali būti aprašytos kaip „išsiplėtimas be kraštų“. „Apimties“ pojūtis čia suprantamas struktūriškai: ar jaučiuosi patogiai „apimanti“, ar nepatogiai „suspausta“ tam tikrame apibrėžtame plote; „gelmės“ pojūtis suprantamas kaip išgyvenamas „tūris“, kaip pilnumas, kuris nėra tik „paviršutiniškas“. Tačiau tai dar nėra aiški trijų erdvės matmenų sąmonė. Mano netarpiškoje erdvinėje apsuptyje nėra mano padėties sąmonės, tačiau ji gali būti įkurta bet kurią akimirka, atitinkamai pakeitus žinojimo stilių. Išsklidusiame žinojime „iš vidaus“ yra kokybinių skirtumų, tačiau nei „regionai“ visumoje, nei pati visuma nepateikia apibrėžtos erdvinės formos. Čia tinka Michotte'o pastabos:

„Nepaisant to, ar kūnas šiuo metu juda, ar yra laikinai nejudantis, jis [kaip kinestetiškai jausliškai suvoktas] atsiranda kaip beformė *masė* ar *tūris*. Nei galva, nei kaklas, nei galūnės nėra aiškiai atribotos tiksliais demarkacijos linijomis. [...] Vietoj demarkacijos linijos randame laisvai besijungiančius regionus, tolygiai įsitraukiančius vienas į kitą.

Teisėtai galime žiūrėti į kūną kaip į tam tikrą kinestetinę amebą: tai nuolat besikeičianti masė su laisvai besijungiančiomis dalimis, su galūnėmis, konstatuojančiomis pseudopodiją. Tačiau kinestetinę amebą nuo tos, kurią matome pro mikroskopą, skiria keletas ryškių skirtumų. Pastaroji turi kontūrą, atskiriančią ją nuo jos fono, o izoliuoto kūno atveju šios savybės akivaiz-

džiai stokojama. Jį sudarantis 'tūris' nėra ribojamas apibrėžto paviršiaus, tad nėra ir 'kontūro'. Iš to kyla tai, kas yra itin svarbu: *visas* kūniško žinojimo kinestetinis laukas yra užpildytas kūno.“²⁹

Lokaluoto „pats“ išsiplėtimas: Aprašytas fenomenas atidengia ypatybę, panašią į tą, kurią savo straipsnyje „Apie savaiminį Ego judėjimą [motility]“ aptarė Spiegelbergas³⁰. Nepradėdamas nagrinėti šio klausimo, jis iš karto imasi ego „lokalizacijos“ ir ego „identifikacijos“: pakeitimas, aprašytas iš kūniško žinojimo, niekada šiuo atžvilgiu negalės būti supriešintas su atskiriančio matymo struktūra. Pastarojo perspektyvumas reikalauja paties nepastebėto „nykstančio taško“, t. y. fiksuoto žiūrėjimo taško (kažkur „už mano akių“), iš kurio apžvelgiamas pasaulio ruožas. Kūniškas žinojimas nutraukia šią įprastą tylią savęs „lokalizaciją“: jis atveria globalų „žinojimo lauką“, kokybiškai besiskiriantį nuo „savęs“ pojūčio ar „sąmonės“ kaip „taško“, iš kurio žinojimas „sklinda“. Perėjimas tarp stilių gali būti aptiktas kaip „tvinimas“ iš vieno taško į visumą arba kaip lauko „susitraukimas“ į pradinį tašką. Gyvenamos individualybės išsiplėtimo po visą žinantį kūną patirtis ypač svarbi savo kūno „pratęsimo“ per daiktus ir įrankius analizei. Kitas aprašymas atskleis jau čia kylantį klausimą: ar nebylus arba išreikštas tvirtinimas, kad savas gyvenamas kūnas, kaip atskiras privilegijuotas somatinio žinojimo „tūrinys“, turėtų būti identifikuojamas su savu individualiu fizišku organizmu.

Santrauka. „Būdingas“ juslinio suvokimo stilius, pasirodantis šiame aprašyme, iš pradžių

²⁹ Michotte, *ten pat* (26 išnaša), 204.

³⁰ Žr. 10 išnašą. Plg. Edith Stein, *On the Problem of Empathy*, trans. Waltraut Stein, The Hague: Martinus Nijhoff, 1964, 40.

²⁸ Plg. svarstymus A papildyme.

atrodo gerokai mažiau apimantis (ir daug sunkiau perprantamas) nei atskiriantis matymas; atrodo, kad žinojimas „iš vidaus“ yra duodamas tik tada, kai atskiriančio stiliaus nepaisoma. Šio alternatyvaus žinojimo „iš vidaus“ stiliaus sfera ar valda dar nėra įvardyta: dar tik reikėtų ją tirti. „Stilius“ yra tai, kas čia „būdinga“: ne atskiras pavyzdys ir ne pavyzdžių suma, bet gebėjimas arba negebėjimas valdyti gausybę pavyzdžių, kurie gali reikšti kaip atskiriantis stilius (priklausantis „atskiriančio mąstymo“ paradigmai). Kūniškas žinojimas „iš vidaus“ sunokina dinamišką žinojimą „čia“, kuris atskleidžia „apimtį“ be aiškių „kraštų“, o iš atskiriančio matymo uždera statiški objektai „kažkur ten“, optimaliai duoti kaip aiškiai išsiskiriančios fone figūros. Kūniškam žinojimui „iš vidaus“ nereikia perspektyvinės orientacijos, o atskiriantis matymas sukausto ego lygiai taip pat, kaip ir jo objektus. Jį labiau apibūdina „manybė“ [mineness] nei susvetimėjimas, „gyvenimas tame“ nei objekto kontempliavimas. Trumpai tariant, kūniškas žinojimas „iš vidaus“, bent jau toks, kokį čia pristačiau, yra kaip radikali priešprieša mūsų kultūrai įprastam ir subjekto, ir objekto suvokimo stiliui.

Trečias fenomenologinis aprašymas. Liečiantis / paliestas

Liečiu savo veidą savo pačios rankomis. Tyrinėdama skirtingas jo paviršiaus faktūras, suprantu, kad galiu jausti ir skirtingas struktūras – kietesnes, minkštesnes, daugiau ar mažiau stangrias, esančias priešais arba už odos, kurią liečiu. Veido kontūrai prašo iš liečiančios rankos tam tikrų tyrinėjimo judesių. Vi-

sais atžvilgiais ranka yra „lietėja“, o veidas – „liečiamas“. Ar galiu sukeisti šiuos vaidmenis?

Pirmiausia aptinku, kad ne tik „protu“ keičiu savo intenciją gyventi vienoje ar kitoje partities pusėje, bet ir galiu prisitaikyti atitinkama erdvine savo kūno dalių padėtimi. Tuo pačiu metu kiekvienam jų savos judėjimo rūšys yra pakeistos: nors anksčiau laikiau galvą palyginti ramiai (arba aptikau, kad ji yra linkusi šiek tiek pasisukti ar linkti, kad liečiančiai rankai būtų geriau pasiekiamą), dabar mano galva prisiima mobilesni tyrinėjimo vaidmenį, kuris anksčiau apibūdino ranką, o ranka lieka palyginti rami, patogiai siūlydama save liečiančiam veidui. Tęsdama tyrinėti šį apsisvertimą tarp aktyviai liečiančio ir leidžiančio save liesti, suprantu, kad liečiančio organo „tyrinėjimo intencijos“ vieta gali būti nustatyta: tai ne lietimą atliekančios „rankos“ ar „veido“, bet „pirmaujančio regiono“ klausimas, galiu liesti veidą „su“ pirštų galiukais, delnais, viršutine plaštakų puse, etc.; galiu liesti ranką „su“ lūpomis, nosimi, skruostu, etc. Nors ranka gali būti labiau įgudusi liesti nei veidas, ir ranka, ir veidas turi alternatyvas anapus lietimui įpročių. Lig šiol aktyviai judinau „lietėjo“ vaidmenį atliekantį organą. Dabar suglaudžiu ranką su veidu ir bandau kiek įmanydama nejudinti šios konfigūracijos. „Gyvendama“ šios konfigūracijos „rankos“ pusėje, dar galiu patirti save kaip kažką liečiančią, sulaikyti tyrinėjantys lietimui judesiai riboja mano galimybę jausti veido faktūrą (ir galbūt didina galimybę jausti jo temperatūrą ir kartais nepastebėtą jo pulsavimą po liečiančia ranka). Bet man prieinamas ir kūno žinojimas, t. y. žinojimas iš pačios rankos „vidaus“. Panašiai galiu perskirstyti anksčiau aptartus vaidmenis taip, kad veidas būtų tas, kuris liečia ranką, ir leisti patirčiai

pirmiausia būti patirtimi *ko nors*, ką liečiu. Bet veidas man pasiekiamas ir „iš vidaus“, ši permaina iš *ko nors* patirties į kūno žinojimą, nors ir apverčianti, nėra tas pats, kas permaina, kuri sukeičia „lietėjo“ ir „liečiamojo“ vaidmenis. Šiuos vaidmenis sukryžiuoja „kitas“ apverčiamumas.

Sąlygiškai „pasyviai“ liečiant (pvz., mano ranka ilsisi ant veido, suteikiu jai „lietėjos“ vaidmenį, bet neslenku veidu), permaina į žinojimą iš rankos „vidaus“ kažkokiu būdu užtemdo jutimą to, ką liečiu. O kai leidžiu rankai slinkti veidu ir tikrinu, kaip tai jaučiama „iš vidaus“, aptinku glaudžią sąveiką tarp „iš vidaus“ jaučiančios rankos kūniškos kokybės, jos judėjimo kokybės, mano liečiamo veido lytėjimo kokybės ir „iš vidaus“ patirtos kokybės, kai esi liečiamas.

„Iprastos“ veikimo sritys: Fenomenologinėje literatūroje lietėjo ir liečiamojo vaidmenų apvertimas yra aptariamasis pateikiant dešinės rankos, kuri liečia kairiąją, ir *vice versa* pavyzdį. Rankos bei veido poros pasirinkimas ir „pirmaujančio regiono“ variacijos (lietimas lūpomis, skruostu, pirštų galiukais, plaštakos viršutine puse) aiškiau parodo, kad gyvenamo kūno organizacija liečiančio / liečiamo patirčiai nustato (nebūtinai apribodama) privilegijuotą „funkcines zonas“. Ranka liečiame dažniau nei galva, dominuojančia ranka dažniau nei nedominuojančia, rankos delno puse ar pirštais dažniau nei išorine puse. Tai, kad tam tikros veikimo sritys dažniau nei kitos yra „paprastai“ įtraukiamos į žaidimą „ketinant“ paliesti (bet kuriuo atveju aiškus „ketinimas“ dalyvauja savarankiškai), atidengia tik „įprotį“, o ne „būtinybę“, nes galiu sąmoningai varijuoti

įprastas konfigūracijas³¹. Bet lengvumas, kuriuo galiu atlikti tam tikras variacijas, ir kitų vykdymo sudėtingumas liudija įprastą „nutylėto“ kūno poliarizaciją į sritis, pripratusias prie „lietėjo“ vaidmens, ir į sritis, atlikusias „liečiamojo“ vaidmeniui. Nepaisant to, apvertimas yra pirmapradiškesnis nei įprastas vaidmenų paskirstymas.

Įvesdinimas: Atrodo, kad svarbiausias veiksnys vykdant „įprastos“ liečiančio / liečiamo konfigūracijos apvertimą yra aiškus liečiančio judesio įvesdinimas. Net tada, kai ranka ir veidas suglausti ir nė vienas jų neatlieka aktyvių, tiriančių lietimą judesių, galima atrasti minimalų ar pradinį „įvesdinimo“ pojūtį – galbūt menkiausiu iš aktualių judesių arba kad ir transformuojant „nejudančio“ organo patirtį į aktyvaus „ramiai besilaikančio“ patirtį arba į sulaikytą judėjimą, kuris mobilizuoja „aš galiu“ ir įvykdo apvertimą³².

Kūno intencionalumas / kūno refleksyvumas: Antrąją apvertimo rūšį galima laikinai įvardyti kaip apvertimą tarp „kūno intencionalumo“ ir „kūno refleksyvumo“³³. Liečianti ranka, visais ketinimais nukreipta liečiamo objekto link, nutolsta ir yra „nutylima“, tuo metu „iš vidaus“

³¹ Konfigūracijos, kuriomis viena kūno dalis gali liesti kitą dalį, net ir akrobatams anatomiškai apribotos. Bet kiekviena galima konfigūracija iš principo gali atskleisti „lietėjo“ ir „liečiamojo“ vaidmenų apvertimą, nors vienus variantus yra sunkiau išgauti nei kitus. Plg. Edmund Husserl, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität: Texte aus dem Nachlass*, vol. 2 (1921–1928), ed. Iso Kern, Husserliana, vol. 14, The Hague: Martinus Nijhoff, 1973, 121.

³² Apie šį „pradinį“ ar „potencialų“ judėjimą (kurį Merleau-Ponty įvardija „judėjimo genu“) žr., pvz., PP, 110/94, 126/109; cf. 243/204, 271/234. Apie laikymąsi ramiai kaip *aš galiu* modalumą žr., pvz., Edmund Husserl, *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*, trans. David Carr, Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1970, 106, 161.

³³ Žr. C papildymą.

liečianti ranka „gyvena tame“, o objektas tolstą. Tolesnis fenomeno tyrinėjimas parodo, kad susitelkimas į intencionalumą (arba geriau į intencinį objektą, nes „intencionalumas“ *per se* yra atrastas tik paskesnės fenomenologinės refleksijos)³⁴ yra suporuotas su lietėjo vaidmeniu, t. y. liečiantis, o ne paliestas organas atsiveria intencionaliam objektui. (Jei paliestas organas siektų „užimti“ intencinę šio antro apvertimo „pusę“, jis dėl šio paties projekto greičiau taptų lietėju nei liečiamuoju.) Žinojimas „iš vidaus“, kurį čia įvardijau kaip „kūno refleksyvumą“, yra prieinamas abiem vaidmenims. Paprastai liečiant viena kūno sritimi ir neaktyvuojant žinojimo „iš vidaus“ stiliaus, objektas atsiskleidžia dviprasmiškai ir miglotai arba iš viso „užsimerkia“ (plg. VI, 194/147–48). Tačiau paliesta kūno sritis gali „iš vidaus“ aptikti ne tik paviršutinį kontakto tašką (-us) (vietą, „kur“ yra paliesta), bet ir paliestos srities gyvenamą gilumos kokybę, galbūt „spinduliuojančią“ nuo odos paviršiaus, galbūt pasiverčiančią tyliomis „jėgos linijomis“ ir t. t. Taigi permaina į kūno refleksyvumą gali įkūnyti tam tikrą „šešėlinį“ intencionalumą, kai santykinai nejudantis sąlytis yra gyvenamas iš liečiančiojo pusės. Ir kai lietėjo vaidmenį atliekanti kūno dalis juda ir kartu yra refleksyviai išgyvenama, liečiama dalis gali dalyvauti blankiai, o kartais ji išnyksta (taip būna, kai gyvenama iš nejudančios liečiančios kūno dalies „vidaus“), kartais permaina į žinojimą „iš vidaus“ permaino ir mane iš „liečiančio“ atgal į „buvimą liečiamam“.

Kokybinės koreliacijos: Nepaisant to, ar man įmanoma *vienalaikiškai* patirti bet kurią porą

³⁴ Cf. Jitendra Nath Mohanty, *The Concept of Intentionality*, St. Louis: Warren H. Green, 1972, 182.

ar dar sudėtingesnius keturių dvigubo apvertimo polių junginius (lietėjo vaidmenį, liečiamąjo vaidmenį, intencinę kieno nors patirtį, refleksyvų žinojimą „iš vidaus“), galiu išskirti veikiančias jungtis tarp „iš vidaus“ išgyvenamos liečiančios kūno dalies kokybės ir lytėjimo kokybės to, kas liečiama. Tai ypač akivaizdu, kai liečianti kūno dalis juda ir kai jos judėjimo kokybė dera su „iš vidaus“ pajusta kokybe. Pavyzdžiui, suspaudžiu kumštį ir netrukus aiškiai „iš vidaus“ sužinau jo įtampą. Tada sudodu savo įtemptu kumščiu per priešingą petį. Paskui atleidžiu įtemptą kumštį, ir vėl netrukus kinta kokybė ir atsiranda žinojimas „iš vidaus“, vėl užima kiek laiko; tada uždengiu ranka peties sritį, braukdama ir glostydama ten, kur prieš tai sudaviau. Ne tik kiekvienas judesys nušviečia skirtingą mano peties, kaip paliesto „iš išorės“, patirtį, bet ir mano petys kiekvienu atveju „iš vidaus“ jaučia skirtingai ir atsakydamas veikia skirtingais stiliais (pvz., smūgį atremia, o švelnų gestą sutinka lanksčiau).

Motyvacijos apvertimas: Pavyzdys tiesiog parodė, kaip liečiančio ir liečiamo, intencinio ir refleksyvaus, aktualaus ir potencialaus judėjimo stilius atskleidžia kokybinę koreliaciją, nurodo „kitą“ apvertimo rūšį (arba atskirą bendresnio „apvertimo“ aspektą). Čia yra keli „jei – tada“: „jei suspaudžiu ranką, galiu pajusti savo peties kietumą“ ir „jei atpalaiduoju ranką, galiu pajusti savo peties švelnumą“. „Motyvacija“ ir variacija čia priklauso nuo aktyvaus lietėjo. Tačiau iš pradžių aprašymui pasirinkta patirtis aptiko ir tai, kad „mano veido kontūrai prašo iš mano liečiančios rankos tam tikrų tyrinėjimo judesių“. Jei sulaikytume skirtingų šios patirties fazių intencinį nukreiptumą, galėtume atrasti būdą, kuriuo „iš vidaus“ gyvenama ranka pritaiko atitinkamą kokybę,

koreliatyvią judėjimo stiliui, kurio reikia skirtingoms veido lietimų galimybėms (ir galbūt taip vadovauja savo jutimiškumu „iš vidaus“, kad netyrinėju švelnesnių plotų grubesniais prisilietimais). Taigi galiu aiškiai susieti save su tuo, „kaip“ liečiu; sutelkdama pastangas galiu tikrinti ir keisti lytėjimo stilių (ar įprastas galimybių sritis) ir leisti tam, kas liečiama, vesti mane.

Santrauka: Liečiančio / liečiamo patirtis buvo tyrinėjama ir Husserlio, ir Merleau-Ponty, kiekvienas jų pabrėžė skirtingas patirties ypatybes ir pateikė savo teiginius apie atidengtą fenomenologinio akivaizdumo reikšmę³⁵. Iš įvairių svarstymų šiam darbui svarbiausia kūno refleksyvumo, pasireiškiančio kūno intencionalumo šerdyje, galimybė. Taikant atitinkamą juslinio suvokimo stilių, reikalaujama žinojimo, kuris nepaverčia kūno objektu ir nekonstruoja „kūno subjektyvumo“ pagal intencionalaus objekto tipo modelį, duodamą atskiriančio matymo. Maža to, priešingai nei objektyvuojanti nuostata, kuri „nutraukia“ veikiančio gyvenamo kūno tylą ir, kaip rašiau, „su-

³⁵ Apie šį pavyzdį Husserlio knygoje žr., pvz., *Ideen zur reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, Zweites Buch: Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution*, ed. Marly Biemel, Husserliana, vol. 4, The Hague: Martinus Nijhoff, 1952, 144 ff. Plg. Husserliana, vol. 15 (27 išnaša), 295 ff., čia Husserlis pasitelkia judinančio ir judinamojo pavyzdį lygiai taip pat, kaip liečiančio ir liečiamo; taip pat plg., pvz., Husserliana, vol. 14 (31 išnaša), 75–76, 239, 448–449 (ir žr. 451–453). Merleau-Ponty liečiančio ir liečiamo pavyzdį pasitelkia kelis kartus: žr., pvz., *PP*, 108–109/92–93, 364/315; *Signs*, trans. Richard C. McCleary, Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1964, 166, 168, 170 (toliau cituojant nurodama *Signs*); *Le visible et l'invisible*, ed. Claude Lefort, Paris: Gallimard, 1964, / *The Visible and the Invisible*, trans. Alphonso Lingis, Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1968, 164–165/123, 175–176/133–134, 191–192/146, 194/147–148, 257/204, 303/249, 307–309/254–256, 313/260, 214/261 (toliau cituojant nurodama *VI* ir pateikiami pirmiausia prancūziško teksto, o paskui angliško vertimo puslapiai); *Primacy*, 162–163.

stingdo jį jo pėdose“, žinojimui „iš vidaus“ reikia nutraukti lytėjimo veiklumo.

Dabar pastebiu, kad „perspektyvumas“, pagal kurį atrodytų, kad vienu metu galiu „apgyvendinti“ tik vieną iš apverčiamų liečiančio / liečiamo vaidmenų, gali būti „išskeldintas“ iš juslinio suvokimo stiliaus, kuriam atstumas, plyšys ar praraja tarp „subjekto“ ir „objekto“ (arba tarp „ego“ ir „pasaulio“) yra privalomas. Kas atsitinka, jeigu sąmoningai prašau savęs „gyventi“ abiejose „pusėse“ – „lietėjo“ ir „liečiamojo“ – vienu metu?

Atlikusi šį eksperimentą pirmą kartą supratau, kad vien dėl nurodymo sau prisilietimas gali tapti ne toks paviršutiniškas, švelniau įsiskverbiantis, labiau transformuojantis, labiau šildantis. „Lietėjo“ ir „liečiamojo“ „susipynimas“ lyg grimzdo gilyn į mano liečiamą kūną [flesh], motyvuodamas atsipalaidavimą net tuose plotuose, kurie nejautė įtampos pradėdami. Galbūt pirmiausia tai buvo būdas atrasti kūno refleksyvumą, o ne įvykdyti nurodymą, gyventi tuo pačiu metu abiejose pusėse. Atlikusi šį eksperimentą, aptikau patirtyje skirtingą ir gilesnę kitimą, nors man atrodė, kad negalėčiau išlaikyti skirtingų modų ilgiau nei akimirka. Išgyvenau „greito apėjimo“ pojūtį, įprastą „proto“ patirties stiliui, susijusį su atskiriančiu stiliumi, kuriame „aš“, atrodo, esu už savo akių³⁶. Sulaikydama monoperspektyvumo tvarką ir vietoj to priimdama gyvenamo „aperspektyvumo“ ar „multiperspektyvumo“ sąlygas, prisiėmiau giliai nugrimzdusį patirties

³⁶ Plg. Spiegelberg, „On the Motility of the Ego“ (10 išnaša), 291, ir plg. aptarimą antrame fenomenologiniame aprašyme. „Greitas apėjimas“ yra kokybiškai skirtingas nuo žinojimo, „tekančio“ iš taško į gilesnę kūnišką patirtį, tačiau abu juos stelbia įprastesnis „savęs“ tapatinimas su tuo, kas yra kažkur galvoje.

stilių ne tik „temiška“, bet akimirkomis ir „neveiklumu“.

Dabar galima paklausti, ar kūniško žinojimo aprašymuose atsiskleistos struktūrinės gyvenamo kūno galimybės ir liečiančio / liečiamo patirtis gali būti duota ir kitoje situacijoje. Veiksnius kūnas labai dažnai „nutylimas“; ar galima perteikti jo santykių su daiktais perregimumą, nesustabdant jo nebylaus veikimo? Atskiriančio matymo juslinio suvokimo stilius buvo apibūdintas kaip ypatybė, kuria stilius pritraukia neišsemiamą galimų pavyzdžių sritį. O ar privilegijuotais savo gyvenamo kūno atvejais apriboti antro ir trečio aprašymo duomenys, kartu ir juslinio suvokimo stilius, kurį įvardijau kaip žinojimą „iš vidaus“, gali būti kelrodžiu bendresniame „pasaulio – patyrimo – gyvenimo“ kelyje?³⁷

Ketvirtas fenomenologinis aprašymas: Liečiantis / esantis liečiamu / liečiantis per

Grįžtu prie kamuolio. Šį kartą liečiu jį pirštais, jausdama nedidelį jo paviršiaus nelygumą. Paskui sustabdu menkus tyrinėjančius pirštų judesius ir ilsinu ranką ant kamuolio. Dar galiu jį jausti. Bet kai kreipiuosi į liečiančios rankos jausmą „iš vidaus“, jaustas kamuolys nyksta. Kitaip yra, kai pakreipiu situaciją taip, kad „kamuolys mane liestų“, o ranka gautų *liečiamosios* vaidmenį. Sąlytis aidi gyvenamoje „iš vidaus“ rankoje. Galiausiai leidžiu rankai vėl būti *liečiančia* kūno dalimi, bet šį kartą labiau sugražindama aktyvų judėjimą nei

³⁷ Šis klausimas žymi grįžimą prie straipsnio pradžioje formuluoto klausimo: „Ar tikrai galima patirti 'kūną', o gal galima patirti tik savąjį kūną?“ Taip pat žr. F papildymą.

ilsindama ranką ant kamuolio esant santykiinei ramybei. Jaučiu ne tik kamuolį, kurį liečiu; galiu „iš vidaus“ žinoti savo liečiančio kūno [flesh] savumą ir jo sąsają su mano judėjimo savumu bei su pajustu liečiamo daikto savumu.

Dabar pakeliu kamuolį ir savo liečiančia ranka „sugeriu“ jį: jaučiu „su“ juo ir „per“ jį. Tai būdas, kuriuo kamuolys gali nejučiomis išnykti, o aš galiu jausti pasaulį tiesiogiai per jį (kaip galima justti grunto savumą per apavą); ir dar tai pojūtis, kuriuo gali rastis pradinis šio mano rankos lytėjimo galios pasiskolinto stiprėjimo „refleksyvumas“: pakeičiu kamuolį, pavyzdžiui, pieštuku ar parkeriu ir lytėdama galiu justti santykinį vieno standumą ir kito tamprumą, taip pat ir to paties daikto, paliesto dviem skirtingais būdais, savumo skirtumus. (Ir žvyruotas takas jaučiamas skirtingai kojų, apautų odiniais batais, ir kojų, apmautų kojiniųėmis; arba smuiko styga – geresnės ir prastesnės kokybės stryku, etc.).

Grįžtu prie kamuolio ir pradėdu žaisti su juo, viena ar abiem rankomis ridendama jį pirmyn ir atgal, išmesdama jį į orą ir pagaudama viena ar abiem rankomis. Tam tikrose ribose galiu tai daryti visai nežiūrėdama. Gana keista, kad galiu išlaikyti pajaustą ryšį su kamuoliu net tada, kai aktualiai jo neliečiu. Net ir tada, kai neliečia savo odos, kamuolys laikosi mano kūniškos įtakos sferoje; jis pabėga nuo manęs, kai prarandu jutiminį ryšį, susiejantį kamuolį ir jo judėjimą su mano „manybe“. Net kamuolio vaizdas pasikeičia: jis nebėra atskiras, statiškas daiktas „kažkur ten“, koks buvo per pradinį regimo daikto aprašymą, nors panorėjusi galiu atkurti tokį tyčia sumanytą daiktą, pasirinkdama atskiriančio matymo stilių .

Abipusiškumas: galiu paliesti kamuolį, lygiai taip pat kamuolys gali paliesti mane. „Iš

vidaus“ nejaučiu kamuolio, kol neįtraukiu jo į savo liečiančio judėjimo projektus, ir galbūt būtent savo liečiančio judėjimo gebėjimą paskolinu daiktams, kai sakau, kad „kamuolys liečia mane“. Nepaisant to, iš patirties pastebiu anksčiau aptartų apvertimų versiją, kai „man savo kūno“ – „vs“ – „daikto kažkur ten“ stilių ar struktūrą pakeičiu bendru, abipusiu santykiu.

Paslanki riba: demarkacijos linija, skirianti „aš“ ir „pasaulį“, yra nepastovi; kaip kiti tyrinėtojai pastebėjo, daiktas gali būti įtrauktas į mano fenomeninį kūną „išplečiant“ judėjimo schemą anapus odos, žyminčios „mano“ ribą, kai esu matoma kaip atskiras regimas daiktas³⁸. Kūnas, regimai uždarytas odos maiše, yra atskiriančio juslinio suvokimo stiliaus objektas; kinestetinė ameba yra išgyvenama „iš vidaus“ atsietai nuo jutiminės ribos, kai liečiu kažką kitą nei save pačią, kai esu ir liečianti, ir liečiama. Bet savęs „pratęsimo“ per įtraukiamus daiktus ar įrankius patirtis rodo, kad net ir santykiaudamas su apčiuopiamais daiktais fenomeninis kūnas yra kintantis, siekiantis žinojimo „pseudopodijų“ per šiuos atskiriamus narius, kurių neorganinę nepriklausomybę nuo mano organinio kūno lengvai atpažįsta ir analizuoja atskiriantis matymas. Opozicija tarp „juntančio subjekto“ ir „juntamo daikto“ nėra absoliuti ar iš anksto nulemta ne tik dėl to, kad esu ir juntama, ir juntanti, bet ir dėl to, kad priskiriu daiktus savo gyvenamo kūno [flesh] funkcinę struktūrai.

Diakinestezė: susikuriu šį terminą (artimą Gebserio diafanijos sąvokai, o ne Satre'o min-

³⁸ Klasikinis pavyzdys – aklojo lazdelė, žr. PP, 167/143. Plg. McCurdy, op. cit. (12 išnaša), pvz., 165–167, 230–232, 254–256. Taip pat žr. PP, 169–170/145–146 ir Elizabeth A. Behnke, „At the Service of the Sonata: Music Lessons with Merleau-Ponty“, *Somatics* 4:2 (Spring/Summer 1983), 32–34.

čiai apie perregimumą) norėdama tiksliau nusakyti žinojimą „iš vidaus“, kuris, pavyzdžiui, gali apimti (nors ir skirtingais laipsniais) ir liečiamą ranką, ir daiktą, kuris yra „liečiamas per“. Terminas nurodo ne tik kinestezę ir estezę, bet ir kūno pojūtį, t. y. „jausmą per“ mano gyvenamą kūną (įtraukiant ir jam būdingus „išsiplėtimus“). Kitaip tariant, „diakinestezės“ terminas įvardija juslinio suvokimo stilių, kurio anaipol nereikia automatiškai nutrinti patirto objekto naudai; jis gali ikūnyti konkretų refleksyvų „išgyvenimą per“ kūniškas „sąlygas“, kuriomis būdami „esame kažkam“. Diakinestetiniam žinojimo stiliui keliamas reikalavimas yra radikalus bent dviem atžvilgiais: reikalaujama kūniško refleksyvumo (neapribojant refleksyvumo „sąmone“, suprasta kaip „protas“, ir neneigiant refleksyvumo absoliutaus intencionalumo naudai); reikalaujama galėti kūniškai save žinoti net ir veiklos metu (kitai nei susvetimėjimo efektas, kurį sukelia savęs stebėjimas atskiriančiu stiliumi, diakinestezė „nesustabdo tėkmės“ ar „nenutraukia tylos“, bet nušviečia ją „iš vidaus“. Trumpai sakant, tai reikalavimas galėti tematizuoti veiklą nesiliaujant veikti (nors ji gali kisti).

Formulavimas be opozicijos: Kai žaidžiu su kamuoliu, įtraukdama jį į savo gyvenamą judėjimą [motility] ir liedsdama juo, jausdama per jį, kamuolys nėra objektas subjekto akivaizdoje arba negyvas daiktas vs gyva būtybė. Jis nėra priešingas man, maža to, jis yra visiškai sulydytas (ar sumaišytas) su manimi į viena. Ne laikydamas atstumo savo esmine struktūrine dorybe, kaip daro atskiriantis matymas, čia svarstomas žinojimo stilius tirpdo objekto „visur priešais mane“ patirtį ar, galbūt tiksliau sakant, išnarsto visą „ego – subjekto akivaiz-

doje esančio objekto“ struktūrą (nėra taip, kad būčiau klasikinis „ego“ arba „protas“, patirian- tis „savo kūną“ nauju būdu). Šiam žinojimui nereikia, kad liesčiau kamuolį, svarbu tik iš- laikyti su juo „pajustą sąryšį“. Taigi aprašytas patirtinis pavyzdys, pateikiantis gyvenamo ži- nojimo atvejį, kuris nenustato opozicijos, vir- šija gryną lytėjimą ir vėl iškelia juslinio suvo- kimo stiliui būdingos srities klausimą, svarsty- tą antrame, trečiame ir ketvirtame aprašymuo- se. Ar priėmę visuotinį juslinio suvokimo sti- lių, leidžiantį abipusiškumą, apvertimus, žino- jimą „iš vidaus“, nelaikantį vienišo pasaulio per atstumą, suvoksime regimą ir apčiuopiamą „pasaulio be opozicijos“ akivaizdumą (taip, kaip atskiriantis matymas gali rasti atitikmenį manipuliuotam ir nejausmingam prisilietimui)? Ir ar toks juslinio suvokimo stilius gali tapti paradigma gyvenamo pasaulio visumai?

Tarptekstualus paaiškinimas: Gebseris po- sakiu „pasaulis be opozicijos“, įvardijančiu ne alinančią netektį, bet naują pasaulio atsivėri- mą, kalba apie naują pasaulį – akiratį, atsirandantį atitinkamai radikaliai pasikeičiant sąmo- nei³⁹. Jis detaliam aprašo šį pasireiškimą duo- damas pavyzdžius iš įvairiausių modernios kul- tūros sričių ir dažnai susitelkdamas prie „dua- lizmo teisių perdavimo“ temos (pvz., subjekto ir objekto antitezės). Anot Gebserio, Cézanne’as buvo vienas pirmųjų, pakeitusių tapybą. Pagal klasikinės vaizdavimo taisyklės ir per- spektyvą tapybinis vaizdas yra „nuolat patiria- mas kaip opozicija“, kaip objektas „ir kūrėjui, ir žiūrovui“⁴⁰. Tačiau žinome, kad Cézanne’as

³⁹ Žr. Gebser’s *Ursprung und Gegenwart* (18 išnaša), taip pat Jean Gebser, „Die Welt ohne Gegenüber“, *Gesamtausgabe V/I* (Schaffhausen: Novalis, 1976), 267–281; į anglų kalbą vertė Tim Widman.

⁴⁰ *Ursprung und Gegenwart* (18 išnaša), 634 (II dalis, 9 skyrius, 3 skirsnis).

yra sakęs: „Je me sense coloré par toutes les nuances de l’Infini. Je ne fais plus qu’un avec mon tableau“⁴¹. Tapomas paveikslas nėra nei atskiras objektas priešais tapytoją, nei scena, kurią jis ar ji tapo. „Peizažas mąsto save ma- nimi“, – sako Cézanne’as, – aš esu jo sąmo- nė.⁴² Ši sąmonė yra kūniška („Tapytojas ‘at- sineša savo kūną““, – sako Valéry (*Primacy*, 162) ir galinti apversti, o tai žymi „mano“ kū- no [flesh] ir pasaulio kūno [flesh] giminybę.

Tapytojo ir regimybės vaidmenys neišven- giamai susikeičia. Kaip tik todėl tiek daug ta- pytojų yra sakę, kad daiktai žiūri į juos. Sekda- mas Klee, taip sakė André Marchandas: „Miške aš dažnai jausdavau, jog tai ne aš žiūriu į mišką. Tam tikromis dienomis jausdavau, kad tai me- džiai žiūri į mane, tai jie man kalba...“⁴³

Gebseris rašo:

Dar prieš kelis dešimtmečius materija, ma- terialus pasaulis mums egzistavo kaip *neįveikia- ma būties siena*, stovinti priešais mus [...] riba, steigianti opoziciją. Ši siena buvo sugriauta. Ta- pyba tai pasiekė, ištirpdydama erdvę, demate- rializuodama ir įstengdama nereprezentuoti.

⁴¹ Cituojama iš Liliane Brion-Guerry, *Cézanne et l’expression de l’espace*, Paris: Albin Michel, 1966, 226. Gebseris šią Cézanne’o citatą savo *Ursprung und Gegenwart* (18 išnaša), 635, pateikia iš to paties Brion-Guerry darbo 1950 metų leidimo (Paris: Flammarion, 1950, 180). Ta pa- čia citata jis remiasi ir kituose savo darbuose. Žr., pvz., „Die Probleme in der Kunst“, *Gesamtausgabe V/I*, Schaf- fhausen: Novalis, 1976, 131–147; vertimas į anglų kalbą John Kadela (neskelbta, 1984). Įdomu ir tai, kad Cézanne’as, kaip pasakojama, yra raginęs: „Pieškime taip, lyg laikytume daiktus savo rankose, o ne taip, lyg žiūrėtume į juos“ – cituojama iš Edmund Carpenter, *They Became What They Beheld*, New York: Ballantine, 1970 (skyrius, pavadintas „Keep in Touch“).

⁴² Maurice Merleau-Ponty, „Cézanne’s Doubt“, *Sense and Non-Sense*, trans. Hubert L. Dreyfus and Patricia A. Dreyfus, Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1974, 17.

⁴³ *Primacy*, 167 (lietuviškas vertimas: Maurice Merleau-Ponty, *Akis ir dvasia*, vertė Arūnas Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2005, 58; plg. 169 ir *VI*, 183/139. Taip pat plg. Dillon (4 išnaša), 372–373.

Atominė fizika savo ruožtu mokė mus, kad skelbiamo materijos tankio dalys pačios susideda iš atomų, kurių materija išnyksta neapčiuopiant, neregint, neišvaizduojant⁴⁴.

Ir teigia, kad

Cézanne'o menas yra pirma aiški išraiška, davusi naujas sąmonės realizavimosi galimybes; dėl jos tikrovė ir pasaulis ėmė iškilti naujais pasirodymo būdais. Perspektyvos apibrėžtos pozicijos, vaizdavimas, sistemos ir postulatai susilpnėja. Jų atstovauta opozicija yra iš vidaus, ir žvilgsnis išlaisvėja [...] visumos atvirumui. Šis atsivėrimas – tik tiems, kurie galės sugauti žvilgsnį nauju žinojimo būdu, tiems, kurie prasibraus pro kiekybinės, objektyvios būties sieną nauju matymu, kuriuo patirs save kaip atsivėrusius pasauliui⁴⁵.

Tai „klausimas naujos tikrovės, tokios, kuri nėra natūraliai vaizduojama, kurios ilgiau negalime išlaikyti prieš save, nes ji liovėsi buvusi opozicija“⁴⁶. Ir Merleau-Ponty teigia, kad tokia „žmogaus ir Būties santykių kaita“ (*Primacy*, 179) reiškiasi ne tik Cézanne'o darbais ir ne tik modernios fizikos atradimais, bet ir kasdienybėje:

Kai mąstau dangaus mėlyne, nebūnu pastatytas priešais ją kaip akosminis subjektas; nelaikau jos mintyse ir nesklendžiu jos mėlynės link idėja, kuri iškeltų aikštėn jos paslaptį, „ji mąsto save manimi“, aš būnu dangumi, nes esame sujungti ir suvienyti... (*PP*, 248/214)

„Santykis tarp to, ką matau, ir manęs, kuris mato, nėra viena iš tiesioginių ar frontalių priešpriešų; daiktai patraukia mano akis, o ma-

⁴⁴ Gebser, „The World Without Opposite“ (39 išnaša), angliškas vertimas, 16.

⁴⁵ Gebser, „Problems in Art“ (41 išnaša), angliškas vertimas, 5.

⁴⁶ Gebser, „The World Without Opposite“ (39 išnaša), angliškas vertimas, 18. Plg. Dastur (2 išnaša), 117: „... pasaulis ir sąmonė nebėra pastatyti 'vienas priešais kitą' 'frontaliu santykiu'...“

no žvilgsnis glamonėja daiktus, jis palaiko jų kontūrus ir reljefus, pastebime bendrininkavimą tarp jo ir jų.“ (*VI*, 107/76) Šis bendrininkavimas tarp juntamo ir juntančiojo yra atvira „paslaptis“.

Taigi gyvenamas kūnas, kuriuo „patenku į daiktų šerdį“, nėra daiktas [...] jis yra *pats sau juntamas* [...] taigi *juntamo pavyzdys*, pagal kurį siūloma justis visa, kas išorėje panašu į jį, ką sugauna daiktų audinyje ir visiškai įtraukia į save, įkūnija ir kartu bendrauja su daiktais, kuriuos jis apima tapatybe be aukštesnės pozicijos, skirtumu be priešpriešos, vidaus ir išorės išsiskyrimu, konstituojančiu gimimo paslaptį. [...] Galima sakyti, kad jusliškai suvokiame pačius daiktus, kad esame pasaulis, kuris mąsto save, arba kad pasaulis yra mūsų kūno [flesh] šerdyje. Bet kuriuo atveju kūno ir pasaulio ryšys yra atpažintas, mano kūnas išsišakoja ir pasaulis išsišakoja, susirašinėjama tarp jo vidaus ir mano išorės, tarp mano vidaus ir jo išorės (*VI*, 178–179/135–136).

„Tapatybė be aukštesnės pozicijos“, kuri tuo pačiu metu yra „skirtumas be priešpriešos“, įgalina formuluoti kūną-pasaulį be susiliejimo ir be opozicijos⁴⁷. Nebūti opoziciški pasaulio kūnui [flesh] *leibhaft* būdu galime tik tada, kai priimame Gebserio ir Merleau-Ponty dualizmo įveikimo užduotį. Kadangi pasaulis be opozicijos – tai *užduotis*, Merleau-Ponty pasakojimas apie pasaulio kūną [flesh] ne tik „aprašo“, bet ir gali keisti. Jį galima pavadinti išsipildančia praktika.

Penktas fenomenologinis aprašymas. Integruojantis kūno darbas / Judėjimas / Re-educacija

Kiemo keliuko gale pastebiu Aną, matau ją per atstumą, kuris aiškiai skiria ją nuo manęs.

⁴⁷ Plg. Ogawa (4 išnaša), 88, 91.

Kai ji yra ant stalo, pasirengusi Trager užsiėmimui, matau ją jau kitu būdu: reginys išsiskaido, susiplaka su lytėjimo ir kinestetikos pojūčiais į atskirą visuotinį stilių. Paimu jos ranką ir akimirka juntu jos svorį, įvertinu ranką skirdama dėmesį subjektui, kuriam ši ranka priklauso, priimdama jos sudėtingumą pagal savo gyvenamą sudėtingumą. Tuomet prispaudžiu šią ranką prie savo gyvenamo kūno, švelniai ją stumdama nuo savęs ir jusdama „iš vidaus“ jos laisvę ir judesio lengvumą, žinau „laikymo šablonus“, kai besiliejantis buvimo švytėjimas stringa, kai tekėjimas užtvenkiamas. Galbūt akimirkai paleidžiu jos ranką ir iš savo „vidaus“ randu lengvumo ir paslankumo pojūtį, kuri, kaip žinau, gyvenamas kūnas [flesh] gali subrandinti; tuomet jos ranką imu jausti kaip judančią savo kūno dalį ir judinu mus abi, per šią bendrą sistemą išgaudama ne tik tam tikrą stiliaus ir kokybės lygmenį, bet ir koreliuojantį kokybiškumą, mūsų abiejų išgyvenamą „iš vidaus“.

Arba guliu ant Markės stalo per Trager pamoką. Nesu daiktas jos rankose, manipuluojamas iš išorės (net pagal mano nurodymus ir mano naudai); veikiau pasiskolinu jos rankas, jos įgūdžius ir jos gabumus kūniškam žinojimui „iš vidaus“ – kad būčiau pasikartojančiai, kūniškai esanti. Su nuostaba suprantu, kad galiu jausti man savą kūną iš jos rankų „požiūrio taško“, jusdama apčiuopiamą savo pečių kokybę tiksliai tuo pačiu būdu, kaip galėjau jausti Aną, kai mokiau ją, ir tuo pačiu metu galiu šį jutimą sieti su giliu žinojimu „iš vidaus“, iš naujo mokydama, kad šis kūnas [flesh] gali būti ne tik sustingusiu, bet ir plaukiančiu, sau jautriu daiktu. Net ir po darbo prie stalo mudvi su Marke stovime veidu į veidą, judame greta, patvirtindamos ir sujungdamos visa tai, ko išmo-

kau ant stalo, nestoviu prieš ją atskirai, mūsų ryšys abipusis, „šoninis“, bet ne „priešpriešinis“. Nepereidama į mechaninį, veidrodinį jos veiksmų atspindėjimą, perimu judesio formą ir ritmą, tai pereina per mudvi kaip bendros bangos raibuliukai.

Pastabos: Toks aprašymas nėra ataskaita, kurią reikėtų abejingai skaityti tarp kitų atsiškai, tai kūniškos praktikos rekomendacija. Pradėjau šią esė klausdama, ar „*la chair du monde*“ gali būti duotas *leibhaft* (giliausia šio termino prasme, plg. *Signs*, 167). Dabar atsakau, kad įmanoma, nors tam gali prireikti pasiruošimo ir treniruočių prižadinant kūną, nutirpusį kitiems gyvenamiems kūnams, „išsi gyvenant“ į žinojimą „iš vidaus“ ir atjaučiant kito lietimą. Kūno intencionalumo šerdyje atkurdami kūnišką refleksyvumą atrandame save kaip juslius ir kartu juslius sau. Šio žinojimo stiliaus mokymasis gali sugrąžinti iš įgimto kietumo, įgyto per represijas ar nepaisymą, išgydyti neįvardytas žaizdas, paliktas kūną plėšusio dualizmo, naikinti randus. Ne visada galime tai daryti vieni. Nereikia matyti savęs vienišo, nes atrasdamas savo kūną atrandu, kad jis yra daugiau nei „mano“.

Jis jau yra daiktų kūnas, kuris kalba mums iš mūsų savo kūno ir kuris kalba mums iš kito kūno (*VI*, 246/193).

[...] tiesiog nėra skirto sau ir skirto kitam antitezės [...] yra ne mano ir kito varžymasis, bet bendras veikimas. Mes veikiame kaip vientisas kūnas (*VI*, 268, 215).

[Kitas ir aš] esame tarsi vienos bendrakūnės realybės organai (*Signs*, 168).

Kai tai pakeičia kasdienio buvimo pasaulyje atskirumo stilių, vietoj *išlošia-pralošia* santykių ir derybų galimi *išlošia-išlošia* santykiai;

užuot eksploatavę gamtos resursus ir siuntę savo nuodingas atliekas pasroviui ar anapus sienų, galime jaustis integruotais natūralaus pasaulio dalyviais. Vienu žodžiu, galime aptikti „pasaulio kūną [flesh] be opozicijos“, įgijusį konkrečią išraišką ne tik modernioje tapyboje ir modernioje fizikoje, bet ir mūsų tarpasmeniško, socialumo, politikos ir ekologijos struktūroje.

Baigiamieji pamąstymai

Juslinio suvokimo aktas, kuris jusliškai suvokiamo tikėjimo tyloje konstituoją (arba kartu konstituoją) jusliškai suvoktą objektą, yra intencionalus aktas. Nors žinoma, kad ne visi intencionalumai siekia būti „aktu“ griežta prasme, pats intencionalumo „nukreiptumas“, kaip atvirumas *link*, išlieka pagrindiniu fenomenologinio tyrimo atradimu. Merleau-Ponty tvirtinimas, kad yra „kūniškas intencionalumas“ (o ne tik „proto“ intencionalumas, kuriam kūnas gali būti objektu), nesusilpnina šio esminio atradimo, veikiau, priešingai, jį patvirtina. Šioje esė neginčijamas intencionalumas, tačiau „intencionalaus objekto“ sąvoka tyliai interpretuota pagal modelį, kurį pavadinau „atskirtu matymu“⁴⁸. Taigi kūniška refleksija buvo „pražiūrėta“ (deja, ji negalima aptikti paprasčiausiai „labiau paieškojus“).

„Natūrali nuostata“, įsikūnijusi kasdieniame atskiriančio matymo juslinio suvokimo stiliuje, suveda mus į perspektyvinę (sektorinę) ir racionalią-technologinę (manipuliacinę) akistatą su „būties siena“, su kuria susiduriame visur. Skaldantis, atskiriantis stilius gali dominuoti bet kuriuo gyvenimo aspektu. Ši esė pa-

⁴⁸ Plg. D ir F papildymus, ypač 112 išnašą.

rodo, kad gyvenamas žinojimas „iš vidaus“ yra alternatyvus stilius, kuriam lygiai taip pat būdingas globalumas. Ši integrali žinojimo galimybė neužkerta kelio kitoms galimybėms, pavyzdžiui, gebėjimui stebėti pasaulį per atstumą ir atitinkamai jam vadovauti⁴⁹. Lygiai taip pat galimybė perkeisti „nutylėtą“ kūną *diafaniniu* (arba geriau *diakinestetiniu*) nekliudo gyventi kartu su daiktais, pasiekti juos įprastais būdais ir neįsisąmoninti mūsų veiksmų „kaip“. Ikirefleksyvumo, arba prabudusio žinojimo, kurį pavadinau „kūnišku refleksyvumu“, pasirinkimui nėra „alternatyvos“; veikiau galima sakyti, kad jie abu yra alternatyvūs reprezentacinei sąmonei, kuriai judėjimas gali būti tik mąstymu „apie“ judėjimą (o ne ikirefleksiniu gyvo judesio betarpiškumu ar „iš vidaus“ pasijutusi judesio „kaip“)⁵⁰.

Reprezentuojantis mąstymas negali pripažinti savo įsikūnijusios, natūralios nuostatos, nes kiekvieną kartą, kai mąstantysis / mąstantčioji reflektuoja savo kūną, jis tampa sau kitas nei tas, kuris atlieka refleksiją. Taigi kiekvienu bandymu peržengti šitą nelaimingą paveldą atkuriamo visą susvetimėjimo ir dualizmo istoriją. Tačiau Merleau-Ponty šiai bekūnei refleksijai detaliam suformavo alternatyvą:

⁴⁹ Plg. 18 išnašą. Erwino Strauso „priešprieša“ (kai gyva būtybė ima judėti pakildama ir sudarydama „opoziciją“ žemei ir traukos jėgai), anot jo paties, reiškia „susijungimą atsiskiriant“ ir (pridėčiau) poreikį nepastoviai gyventi atskirumo stiliumi. Žr., pvz., Erwin W. Straus, „Psychiatry and Philosophy“, trans. Erling Eng, *Psychiatry and Philosophy*, ed. Maurice Natanson, New York: Springer, 1969, ypač 33–38.

⁵⁰ Kaip sako Merleau-Ponty, „... yra keli būdai kūnui būti kūnu ir keli būdai sąmonei būti sąmone“ (*PP*, 144/124); taigi „... mes neturime teisės surašyti visas patirtis į vienintelį pasaulį, visus egzistencijos modalumus į vienintelę sąmonę“ (*PP*, 335/290).

Iš naujo išmokome jausti savo kūną; giliau nei objektyvios ir atsietos žinios apie kūną aptikome kitą žinojimą, kurį turime apie jį dėl to, kad jis visada su mumis, ir dėl fakto, kad esame savas kūnas. Lygiai taip turėsime susigražinti savo pasaulio patyrimą, nes jis mums atsiskleidžia tiek, kiek esame pasaulyje per savo kūną, ir tiek, kiek jusliškai suvokiame pasaulį savo kūnu (*PP*, 239/206).

„Kūnas yra pagrindinis mūsų tarpininkas, kad turėtume pasaulį.“ Bet galime gyventi ir žinoti savo kūną daugiau nei vienu būdu ir todėl esame atviri daugiau nei vienam gyvenamo pasaulio stiliui, nes jis yra kūniško jausinio suvokimo „gilioji struktūra“, kuri palaiko pasaulio veikmę.

Tai, kas juntama, = juntamas daiktas, juntamas pasaulis = mano aktyvaus kūno koreliatas, tai, kas jam „atsako“, — — To, kas juntama, = negaliu postuluoti to, kas juntama, nepostuluodamas to kaip atplėšto nuo mano kūno [flesh], iškelto iš mano kūno [flesh], ir pats mano kūnas [flesh] yra vienas iš juntamų, kuriame įrašyti visi kiti, juntama akšis, kurioje dalyvauja visi kiti, juntamas raktas, juntamas matmuo (*VI*, 313/259–260).

Gimdami kūnu [flesh] esame įvesdinami į šį kūnišką sudėtingumą. Ir savo globaliu jausinio suvokimo stiliumi įamžiname gyvenamą pasaulį, kuriuo gyvename.

Papildymai

A. *Lytėjimas / Kinestetika / Kūno jausmas*. Literatūroje, skirtoje jausiniam jutimų suvokimui ir kūniškam žinojimui, „lytėjimo“ ir „kinestetikos“ terminai vartojami neapibrėžtai. Iš dalies taip yra dėl paveldėto juntamos patirties skaidymo į penkias „jusles“ (regą, klausą, lytėjimą, kvapą, skonį), prie jų kartais pridedama šeštoji – „kinestetinė juslė“. Kai kurie autoriai, pvz., J. J. Gibsonas, meta iššūkį šiam

skaidymui. Gibsonas siūlo jausinio suvokimo „sistemų“ schemą ir pagal „informacijos“, gaunamos iš aplinkos, rūšį skiria regėjimo, girdėjimo, skonio ir kvapo, pamatinio orientavimosi bei griebimo sistemas. Pamatinė – orientavimosi sistema, nes ji iš tiesų yra pagrindas visoms kitoms sistemoms, susijusi su stačia kūno padėtimi ir kūno pusiausvyra; ji suteikia orientaciją, priklausomą nuo visuotinės traukos ir žemės paviršiaus, taip pat orientaciją *priekis–galas* ir *dešinė–kairė*. Griebimo sistema nurodo lytėjimo veiklą, bet kartu apima ir vidinius, kūniškus pojūčius, paprastai įvardijamus terminais „kinestetika“, „proprioceptika“, „koestetika“⁵¹. Todėl Gibsono schemeje kūnas, kaip judantis „nulinis taškas“⁵², aprašomas pamatinio orientavimosi terminais, o gyvenamo judėjimo [lived motility] aspektai (pvz., kinestetinė „informacija“, susijusi su sąnarių ir raumenų judėjimu) priskiriami griebimo kategorijai, t. y. kaip funkciškai įtraukti į jausinį liečiamo objekto, esančio anapus kūno (arba kai kuriais atvejais kūno viduje – pvz., gerklėje įstrigus žuvies kaului), suvokimą. Tokia prieiga dera su Gibsono dėmesiu jausinio suvokimo sistemoms kaip veikiantiems būdams, kuriais organizmas gauna „informaciją“ *apie išorinį pasaulį*: remiantis Gibsonu, proprioceptija dalyvauja per jausinį suvokimą, bet proprioceptiniai „pojūčiai“ *per se* adekvatūs tik tiek, kiek jie yra įtraukti į projektą siekti ir išlaikyti jusliškai suvoktą santykį su aplinka.

⁵¹ Žr. James J. Gibson, *The Senses Considered as Perceptual Systems*, Boston: Houghton Mifflin, 1966. Jo kritines pastabas atskiram „kinestetiniam pojūčiui“ žr. puslapiuose 33–34 ir 110–111; plg. Michotte, *ten pat* (26 išnaša), 202.

⁵² Plg., pvz., Husserl, *Ideen II* (35 išnaša), 56, 158; *VI*, 302/249, 308/255.

Gibsono atidengtą lytėjimo ir kinestetikos sampyną griebimo sistemoje palaikytų fenomenologinė kinestetinio lauko analizė, atskleidžianti juntamą juslinį suvokimą grindžiantį jo pobūdį, ypač akivaizdų lytėjimo patirties atveju⁵³. Tačiau tai nesusiję su tiesioginiu savo kūno patyrimu. „Lytėjimo“ patirties ir „kūno jausmo“ skirtį atskleidžia Elisabethos Ströker aprašymas:

Liečiant pasaulis pirmiausia pasirodo kaip opoziciškas. Prisiliedami paliečiame *kažką* iš tiesų materialaus, panašaus į daiktą, *kažką*, su kuo prisiliedami susiduriame ir kas mums tuo pačiu metu priešinasi. Tai veda į besipriešinančio daikto patirtį.

Detalesnis šio priešinimosi, dėl kurio „kažkas“ visų pirma skirtas paliesti, apmąstymas atskleidžia dvilypę jo prigimtį: patirtis parodo, kad ne tik liečiamas daiktas priešinasi gyvenam kūnui, bet ir liečiantis gyvenamas kūnas priešinasi liečiamam daiktui. Tai gi gyvenamas kūnas patiria save dėl jo paliečiamumo; jis yra „fizinis kūnas“, *daiktas tarp daiktų* – ir tuo pačiu metu jis lieka nesujungiamai atskiras nuo jų tuo, kad yra *jaučiamas kūnas*, tikrai jis yra jaučiamas „iš vidaus“ [„von innen“].

Gyvenamas kūnas duotas pačiam sau nepalyginti kitaip, nei duodama bet kuri būtybė. Išgyvenamas „kūno jausmas“ [*Leibgefühl*] juntamas kaip specifinis, kokybe ir intensyvumu nesulyginamas būvis. Šis būvis nereiškia objektyvumo. Tai gyvenamo kūno žinojimas [*Innewerden*] nepozityviu sąmonės būdu. Jis turi du išskirtinius bruožus. Pirmas, savo gyvenamo kūno sąmonė yra gyvenamo kūno kaip *visumos* sąmonė. Net ir tiksliai lokalizuojamų organų pojūčiuose juntamas ne tik organas; veikia gyvenamo kūno visuma funkcionuoja kaip fenomeninis visų šių pavienių pojūčių fonas. Antras bruožas: kiekvienas savo gyvenamo kūno išsąmoninimas priklauso visai jo egzistencijai [*Dasein*], ankstesnei už visus atskirus būvius. Kiekviena kūniška sąmonė visada numano gyvena-

mo kūno ankstesnį buvimą, kuris neišsemiamas duotais atskirais būviais⁵⁴.

Ströker pateikiamas „kūno jausmo iš vidaus“ aprašymas visiškai neprieštarauja savo kūno kaip materialaus daikto konstitucijos analizei, būtent anksčiau minėtai „priešinimosi“ patirčiai.

Ir nors jis yra palyginamas su daiktais, tai nereiškia, kad gyvenamas kūnas tampa daiktu tarp daiktų. Daiktas nepatiria savo daiktiškumo susidurdamas su kitais daiktais, jis neturi jokios „savo paties“ „daiktiškumo patirties“. Taigi kūniško „daikto“ savęs patirtis yra visiškai skirtinga nuo visų kitų daiktų patyrimo. Sulaikydamas save kaip kūną, esu sau „kūne [flesh]“ [*leib-„haftig“*] nesulyginamu būdu. Todėl juntama mano kūno intuicija veikia ne tuo pačiu būdu kaip mano kitų daiktų intuicija. [...] Veikia mano kūnas kaip visuma man yra nartarpiškai ir aktualiai; jis nėra duotas objektyviai, o jaučiamas gilėjimo tvarka kaip aiškiai diferencijuotas pagal intensyvumą ir kokybę⁵⁵.

Michotte'as pritaria Ströker teiginiui, kad „juntama mano kūno intuicija įvykdoma ne tuo pačiu būdu kaip mano kitų daiktų intuicija“, nurodydamas, jog „kūno atveju pojūčiai patiriami ne taip, kaip įprasta“⁵⁶. Jis skiria keletą puslapių „kinestetiškai“ jusliniam savo kūno suvokimui.

Deja, šiuo klausimu esama tam tikros painiavos; taip yra dėl žmonių polinkio vadinamajam kinestezės jutimui priskirti ne tik galūnių judėjimo išpūdžius ir mūsų laikysenos žinojimą (stataestežę), bet ir išorinių objektų pasipriešinimo, kietumo, svorio ir formos išpūdžius. Tokį požiūrį pateikia tradicinės jutimo-juslinio suvo-

⁵³ Žr., pvz., *PP*, 364–366/315–317; plg. Gibson, *ten pat* (51 išnaša), 111–114.

⁵⁴ Elisabeth Ströker, *Philosophische Untersuchungen zum Raum*, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1965, 147, 154, 160, transl. Algis Mickunas.

⁵⁵ *Ten pat*, 162–163.

⁵⁶ Michotte (26 išnaša), 205.

kimo teorijos ir įprotis klasifikuoti pojūčius pagal įvairius jiems tarpininkaujančius receptijos organus. Tačiau faktiškai sužadinus didelį organų jautrumą gaunami dviejų visiškai skirtingų tipų išpūdžiai, jie priklauso nuo visos situacijos, kurioje vyksta, ir sąlygų, nes būtent jos apibrėžia, ar šie išpūdžiai yra „objektyvūs“, ar „subjektyvūs“.

Somatiniai išpūdžiai sudaro atskirą grupę, jie žymi tik vieno objekto, t. y. savo kūno, ribas⁵⁷.

Pasak Michotte'o ir Ströker, nuosavas kūnas yra duotas nesulyginamu patirtiniu būdu, nepaisant to, kad jis dalyvauja ir jusliškai (bei iš esmės) lytėjimu (ir kitokiu jusliniu suvokimu) patiriant kitų objektų duotį. Jų aprašymuose lytėjimas atskiriamas nuo to, ką Ströker vadina „kūno jausmu“ [*Leibgefühl*], o Michotte'as – „somatiniais išpūdžiais“, arba „kinesteze“.

Tačiau Husserlis atskiria kinestezę kaip gryną „aš galiu“ (kuris, kaip gerai žinoma, yra esminis Merleau-Ponty parodant kūno intencionalumą) ir gyvenamą kūno judėjimo jausmą:

Kinesteze Husserlis vadina ne kūniškus pojūčius, esant judėjimui ar raumenų įtampai, bet veikia kažką, kas susiję su valia ar kvazivalia, liekančia atsitraukus nuo tokių pojūčių⁵⁸.

Panašią perskyrą pateikia Richardas M. Zaneris, aptardamas Marcelio aprašytą savo kūno patirtį. Pasak Marcelio, kūnas, kaip gyvenamas yra ne objektas, bet „pajaustas branduolys“ („*novau senti*“), speciali „*sentir*“ rūšis, susijusi su *Urgefühl*⁵⁹. Kaip nurodo Za-

⁵⁷ *Ten pat*, 202, 203.

⁵⁸ Cairns (5 išnaša), 64; taip pat žr. 4, 7–8 psl. (ir plg. su 73, 83, 84 psl.). Plg. VI, 309/255: „Kūnas, *Leib*, nėra suma prisilietimų ('lytėjimo pojūčių'), ir kartu jis nėra nei lytėjimo pojūčių suma plius 'kinesteze', nei 'aš galiu'...“; plg. *PP*, 110/94; taip pat plg. Lingis (11 išnaša), 78.

⁵⁹ Richard M. Zaner, *The Problem of Embodiment: Some Contributions to a Phenomenology of the Body* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1964), 33, 35–38.

neris, Marcelis tik labai retai ir abejodamas prilygina „*sentir*“ koenestetiniams pojūčiams⁶⁰. Pasak Zanerio, Marcelio išskirtame *Urgefühl* pirminis vaidmuo tenka ne koenestetiniams „duomenims“, bet tekančio pobūdžio kinestetikai, aprašytai Husserlio:

[...] yra ne tik šios kinestezės, arba tekančio pobūdžio kinestetika, funkciškai koreliuojanti su tam tikru *Wahrnehmungsempfindungen*, [...] bet taip pat [...] pati ši tekančio pobūdžio kinestetika, koreliuodama su jusliniu suvokimu, yra sąmonės patirta; „pajausta“, kaip sako Marcelis, buvimo *urgeföhlt* prasme⁶¹.

Šis „pajaustas branduolys“ nėra sudarytas iš koenestetinių, proprioceptinių ar kitų somatinių *pojūčių*; jis veikia yra *vieningas galių ir galimybių ansamblis*, kuris susijęs su *jei-tai* koreliacija tarp jusliškai suvokiančios kūno sąmonės ir jos suvokiamų daiktų (pvz., jei pasuku galvą kairėn, galiu pamatyti savo juodą katę):

[...] šios organizuotos ir sujungtos galimybės [...] patiriamos kaip tai, kas mane ikūnija, bet ko negaliu paversti „objektais“ etimologine termino prasme. [...] šios galimybės iš tikrųjų „jaučiamos“, tik jos yra ne specifiniai koenestetinių duomenų tipai, o veikia tekančio pobūdžio kinestetika, patiriama arba „jaučiama“ kaip tai, kas mane patalpina į objektų pasaulį: ji ikūnija mane „į“ pasaulį, aktualizuodama mano siekius. [...] Šios kinestezės nėra mūsų sąmonės „objektai“, veikia *jomis, kaip būdu*, sąmonė nukreipia save į „objektus“ kaip transcendentinius jai; jos yra *gyvenamos*, o ne „stebimos“⁶².

⁶⁰ *Ten pat*, 53.

⁶¹ *Ten pat*, 54.

⁶² *Ten pat*, 55. Atkreipkite dėmesį į skirtumą tarp „gyvenamo“ ir „stebimo“. Dėl kinestezės, kuri nėra „objektai“, plg. šio straipsnio D papildymą.

Tokios perskyros gali būti schematizuojamos bent dviem būdais. (1) Kūno intencionalumas reikalauja kartu jusliškai suvokti (*co-perceive*) ir savą kūną. Tačiau pastarasis negali būti tematizuojamas taip, kaip kiti intencionalūs „objektai“; kinestezė yra ne „duomenys“, ne „sąmonei“ duotas „objektas“, bet „būdas“. Tad kalbėjau apie „kūno reflektyvumą“ ir „diakinestezę“ norėdama parodyti, kad suprstas ar kartu jusliškai suvoktas gyvenamas kūnas, tiksliau kalbant, yra ne intencionalaus akto objektas, bet tai, kuo juntama. (2) Jei „objektas“, žinomas kaip „man savas gyvenamas kūnas“, yra duotas, net jei duotas kaip nesulyginama „savastis“, atsiskleidžianti patiriant ypatingus anksčiau minėtus somatinius potyrius, jis gali būti duotas tik *kaip konstituotas kūnas; kaip konstituotas kūnas*, – esantis kaip pagrindas jaučiamai (*Leibgeföhlt*) mano gyvenamo kūno (*Leib*) savasčiai, mano kūno, kaip fizinio kūno (*Körper*), materialumui priešinant pasaulio daiktams, pastarųjų dviejų sintezei ir, žinoma, erdviškumui bei juslinio suvokimo laukams, – jis gali būti aprašytas „kinestezės“ sąvoka, ne Michotte'o, bet Zanerio teikta prasme.

Dėl prieš tai aptartų sąvokų išsidėstymo galimi keli pastebėjimai:

(1) Šios srities terminologijos neaiškumas kyla ne tik iš paveldėtos jutimiškumo schemos – jis išsiaknijęs į funkcinius sąryšius fenomeno viduje. Pavyzdžiui, bet kuris konkretus lytėjimo atvejis, sukeliantis kinestezę (*aš galiu* prasme, akcentuota Husserlio ir Zanerio), kartu gali būti duotas kaip atitinkamas patirtinis pakaitas, koreliatyvus kokybinis „kūno jausmas“.

(2) Įvairios „kūno darbo“ praktikuojamos patirties disciplinos ir strategijos gali telktis į vieną ar kitą šių susipynusių aspektų (lytėjimas, *aš galiu*, *Leibgeföhlt*) arba sukelti pakiti-

mus kituose. Pavyzdžiui, Aleksanderio technika, pagrįsta F. M. Alexanderio darbu, – praktikuojančiojo palietimas padeda klientui pakeisti įprastus tiesios padėties, kaip globalaus *aš galiu* lauko, modelius; jį ištinka kūniški lengvumo ar palengvėjimo jausmai, nors jie nėra keliami kaip tiesioginiai proceso tikslai. Jutiminis žinojimas, pasak Charlotte Selver (besiremiančios Elsos Gindler darbu), dažnai telkiasi į lietimo sąlytį su daiktais, kad pažadintų gyvenamo kūno ir jo judėjimo (*motility*) jausmą. Žinojimo per judėjimą praktika, pasak Moshe Feldenkrais, gerina *aš galiu* veikimą per žinojimą jausmo, „kaip“ judama, ir žinojimą, kaip gulintis kūnas liečiasi su grindimis. Remiantis Miltono Tragerio psichofizine integracija (plg. penktą fenomenologinį aprašymą), praktikuotojas pirmiausia sukelia jo ar jos gyvenančiame, judančiame kūne pajustą laisvės ir šviesos savumą, tada prisilietimu apsieičia šiuo jausmu su klientu, suteikdamas jam ne tik malonų kūniško lengvumo jausmą, bet ir padidėjusį gebėjimą judėti šviesiai ir lengvai⁶³. Dažnai judėjimo lengvumas ir laisvumas susijęs su silpstančiu „kūno jausmu“, nes kūną įprasta justti kaip tam tikro laipsnio įtampą, tai tyliai pripažįstama „norma“. Beveik visos kūno patirties disciplinos iškelia asmens pajausimą kūniškumo patirtį virš „intelektualumo“ patirties. Nepaisant to, tikiu, kad visoms tokioms

⁶³ Žr., pvz., Edward Maisel, ed., *The Resurrection of the Body: The Writings of F. Mathias Alexander*, New York: University Books, 1969; Charles V. W. Brooks (23 išnaša); Moshe Feldenkrais, *Awareness Through Movement: Health Exercises for Personal Growth*, New York: Harper & Row, 1972; Deane Juhan, „The Trager Approach: Psychophysical Integration and Mentastics“, *The Bodywork Book*, ed. Nevill Drury, Sherborne, Dorset [England]: Prism Alpha, 1984, 34–47.

disciplinoms būtų pravartu kurti patirtimi pagrįstus terminus, kurie artikuliuotų „nežodinės“ sferos turtingumą.

(3) Paskutinė sritis, kur kreipiamasi terminologijos klausimais, turi būti patys fenomenai, duoti *leibhaft*:

Atsižvelgiant į visus objektus, egzistuoja skirtis tarp paprastų, tuščių nežymios žodinės intencijos pateikimo, arba atgaminimo, procesų, ir „savo buvimo“ bei *savo duoties* sąmonės, atitinkančios šį *savo buvimą*⁶⁴.

Taigi terminų pasirinkimą gali nulemti tik tai pati duotis, kurią jie nurodo. Be to, turime atsižvelgti į principą,

kad kiekviena autentiškai esanti intuicija yra teisėtas pažinimo šaltinis, kad visa, ką mums intuicija autentiškai (t. y. „asmeniškai“ aktualiai) pasiūlo, turi būti tiesiog priimta kaip tai, kas yra kaip buvimas, bet tik tose ribose, kuriose tai čia yra⁶⁵

Taigi jokia „patirtis“, duota *leibhaft*, nėra draustina dėl to, kad jos negalėtų pritaikyti esančios teorijos, juo labiau „standartiniai“ fenomenologiniai tokios patirties aprašymai. Tačiau pridurtina, kad joks patirtinis akivaizdumas nėra nei „patvirtinamas“, nei pakeičiamas teorinėmis arba terminologinėmis konstrukcijomis, kad ir koks būtų jų šaltinis.

B. „*Vidinis-išorinis*“ / „*Iš vidaus*“. Filosofinėje vartosenoje tokie terminai kaip „vidinis“ ir „išorinis“, „vidus“ ir „išorė“ yra susiję su numanoma karteziška istorija, reikšdami „aiškią perskyrą tarp privataus vidinio proto ir dva-

sios pasaulio bei išorinio sąsumo pasaulio“⁶⁶. Filosofškai diskutuojant apie „vidinį juslinį suvokimą“ ir „išorinį juslinį suvokimą“, dažnai klausiama dėl „vidinio juslinio suvokimo“ betarpiškumo, aiškumo, neklystamumo, neginčijamo teismo⁶⁷. Tačiau patirties „stilius“, kuriam taikiau techninį terminą „iš vidaus“, šiuos istorinius vidaus ir išorės schemas obertonus greičiau išstumia iš žaidimo, nei numano⁶⁸.

Toks patirties būdas neturėtų reikšti proto ir kūno dualizmo, tačiau, paveldėdamas iš šios tradicijos kalbą, gali jį nurodyti tokiais posakiais kaip „proto kūnas“ (*corps de l'esprit*) arba „įkūnytas *cogito*“. „Iš vidaus“ negali būti suprantamas ir paprasčiausia erdvės prasme, lyg reikštų „iš mano odos ‘taros’ vidaus“⁶⁹. Gyvenamas savo kūno žinojimas „iš vidaus“ neneigia universalesnės „išsiplėtimo“ sąvokos, jis greičiau atsiskleidžia kaip „apimties“ ir „gelmės“ rūšis (žr. antrą fenomenologinį aprašymą). Jis nėra tapatus savo kūno kaip apmąstomo objekto patirčiai, kuri prisiima atskiriančio matymo stilių ar paradigmą; žinojimas „iš vidaus“ yra jos priešingybė. Taigi nei *res cogitans*, nei *res extensa* negali būti „iš vidaus“ žinomais fenomenais, karteziška schema žlunga⁷⁰. Pakertama ir absoliuti dichotomija tarp

⁶⁶ Ogawa (4 išnaša), 78. Plg. Husserl, *Crisis* (32 išnaša), § 63, ir *Psychiatry and Philosophy* (žr. 49 išnaša), vii.

⁶⁷ Plg., pvz., Mohanty (34 išnaša), 11.

⁶⁸ Frazė „von innen“ pasitaiko ir Husserlio tekstuose; žr., pvz., *Husserliana*, vol. 15 (27 išnaša), 300, 301, kur ši frazė vartojama „aš judu“ patirties kontekste, taip pat plg. *Ideen II* (35 išnaša), 161. Dėl išplėstos frazės „von innen her“ prasmės žr. Husserl, *Ideen II*, 180; ir plg. Merleau-Ponty komentarą, skirtą šiam fragmentui: *Signs*, 178–179.

⁶⁹ Plg. Ströker (54 išnaša), 162.

⁷⁰ Dėl pastabų apie vidaus ir išorės schemų likvidavimą žr. Landgrebe (5 išnaša), 45, 63. Dėl pastabų apie Leibnizo indėlių interpretuojant kartezišką *res cogitans* ir *res extensa* dualizmą vidaus ir išorės dualizmo terminais žr. Eugen Fink, *Zur ontologischen Frühgeschichte von Raum-Zeit-Bewegung*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1957, 34.

⁶⁴ Landgrebe (5 išnaša), 150; plg. šio straipsnio E pildymą.

⁶⁵ Edmund Husserl, *Ideas pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book: General Introduction to a Pure Phenomenology*, trans. F. Kersten, The Hague: Martinus Nijhoff, 1982, 44, § 24.

„vidinio“ kaip „privataus“ ir „išoriško“ kaip „viešo“. Tačiau kad ir kaip būtų patvirtintas „vidinio juslinio suvokimo“ „netarpiškumas“ ir „aiškumas“, daugeliui žmonių sunkiau pasikliauti gyvenamu žinojimu „iš vidaus“ nei jusliniu pasaulio daiktų suvokimu⁷¹.

Čia vartojamas terminas „iš vidaus“ labiau nurodo duoties būdą nei to, kas duota, klasę. Erazimas Kohikas rašo:

Švento Augustino ar Whiteheado vartose na, „vidaus“ ir „išorės“ perskyra nereiškia dalykų padalijimo į dvi kategorijas: daiktų pasaulį, suvoktą kaip kintantis bereikšmės materijos regionas, ir prasių pasaulį, užrakintą kiekvieno individualiame prote ar net smegenyse. Abiem terminais vienodai kreipiamasi į visą būtį, nurodant ne dalykų klases, bet būties būdą ir bet ko, kas yra, supratimo būdą⁷².

Šiuo atveju „lemtingai perskiriama ne „išorinė“ ir „vidinė“ realybė, bet, kaip pastebėjo Bergsonas, realybės supratimas *iš vidaus* ir jos paviršutiniškas aiškinimas *iš išorės*“⁷³. Skirtumas yra ne tik tarp „supratimo“ ir „aiškinimo“, bet taip pat ir tarp „vidinio“ bei „išorinio“ požiūrio.

Kad ir kaip būtų, mes jau ne taip suprantame „vidaus“ ir „išorės“ terminus. Pagal mums įprastą vartoseną šie terminai skiriasi erdvine reikšme, tarsi jie žymėtų dalykų regionus, o ne jų buvimą ir supratimo būdus⁷⁴.

Be abejonės, šiame straipsnyje nagrinėjamas skirtumas tarp dviejų juslinio suvokimo

⁷¹ Plg. Richard Schmitt, „On Knowing One's Own Body“, A.-T. Tymieniecka, ed., *Analecta Husserliana*, vol. 1, Dordrecht: D. Reidel, 1970, 161.

⁷² Erazim Kohák, *The Embers and the Stars: A Philosophical Inquiry into the Moral Sense of Nature*, Chicago: University of Chicago Press, 1984, 206.

⁷³ *Ten pat*, 207.

⁷⁴ *Ten pat*, 207.

stilių ar patirties būdų, bet ne tarp dviejų „dalykų“ rūšių. Turint tai omenyje, primintina Marcelio perskyra tarp „pirmosios refleksijos“ ir „antrosios refleksijos“. Štai kaip ją aiškina Zaneris studijoje *Įsikūnijimo problema*:

Pirma, laikydamas tai, kas man reiškiasi, objektu [...] [pirmoji refleksija] neišvengiamai atskiriu „čia“, kaip „subjektą“, nuo „ten“, kaip „objekto“ [...] Antra, siekdamas „gryno objektyvumo“, tai, kas yra „ten“ („objektas“), apvalau nuo to, kas yra „čia“ („subjektas“), manau, kad „subjektyvumas“ iš principo kenkia objektyvumui [...] Taigi pirmoji refleksija tiesiogiai yra susvetimėjimo ir apleidimo veiksmas, siekiantis, kad žiūrovas nė kiek neištrauktų į reginį⁷⁵.

Tačiau Marceliui tokia prieiga neatrodo adekvati patiriančiam subjektui arba sąmonei. „Taigi būtina nauja prieiga prie viso subjektyvumo lauko, kad būtų galima suprasti jį *iš vidaus*...“⁷⁶

Terminas „iš vidaus“ gali būti tinkamas nustatant ne ką nors, kas yra erdviškai ko nors kito viduje, ne pojūčių, priklausančių privilegijuotam „objektui“ (pvz., man savam gyvenamam kūnui), klasę, bet greičiau „stilių“, „nuostatą“ ar „prieigą“, kuri gali reikštis įvairiais patirties būdais – ir kaip fenomenologinė subjektyvumo refleksija, ir kaip kūniškas žinojimas ar diakinestezė. Pagaliau terminas „iš vidaus“ realizuojamas patirties stenograma, tik jį įteisina šį terminą ar darbinę kategoriją.

C. „*Kūno intencionalumas*“ / „*Kūno refleksyvumas*“. Mohanty pastebi, kad Husserlis pirmasis kalbėjo apie „kūno intencionalumą“ sa-

⁷⁵ Zaner, *Problem of Embodiment* (59 išnaša), 6–7. Anot Zanerio, Marcelis aiškiai sieja „pirmąją refleksiją“ su gamtamoksliniu tyrinėjimu; plg. McCurdy (12 išnaša), 210.

⁷⁶ Zaner, *Problem of Embodiment* (59 išnaša), 7.

vo 1925 metų paskaitose, paskelbtose pavadinimu *Fenomenologinė psichologija*⁷⁷, tačiau temos išplėtojimo nuopelnus jis priskiria Merleau-Ponty ir, aišku, teigia, kad „kūno intencionalumo pastebėjimas yra savitas Merleau-Ponty indėlis“⁷⁸. Šiame straipsnyje neabejojama Merleau-Ponty aprašytu kūno judėjimu [motility] kaip „grindžiančiu intencionalumu“ (plg., pvz., *PP*, 160/137), jis yra numanomas. Intencionalumo samprata apima „kūno intencionalumą“, kaip ir refleksyvumo samprata – „kūno refleksyvumą“. Pasak Mohanty,

[...] tai, ką vadiname sąmonės „refleksyvumu“, yra neteisingai laikoma arba vidiniu jusliniu suvokimu [...], arba intencionalumo galimybės, susiejant ją su sąmoningumo būseną, arba kaip ypatingas sąmonės grįžimas prie savęs. Tačiau sąmonės refleksyvumas nėra nė vienas iš jų, jis ankstesnis už juos visus. Jis nėra nei intencionalumo funkcija, nei kitas jo būdas. Pirmine savo duotimi sąmonė nėra kito intencionalaus veiksmo objektas.

[...] ši duotis sau, kai nesi nukreiptas į save, ši priimanti be įrodymų ikirefleksyvi sąmonės duotis sau yra tiksliai tai, ką vadiname jos skaidrumu ar refleksyvumu [...]⁷⁹

Kitaip sakant, terminas „refleksyvumas“ nurodo nesuobjektinanti žinojimą, nesvarbu, ar objektu yra laikomas „kitas nei pats“ ar „pats kaip objektas“, taip pat nepaisant to, ar tai, kas refleksyviai duota, yra (ar gali būti) vėliau paverčiama refleksijos objektu⁸⁰.

⁷⁷ Mohanty (34 išnaša), 152; plg. Edmund Husserl, *Phenomenological Psychology: Lectures, Summer Semester, 1925*, trans. John Scanlon, The Hague: Martinus Nijhoff, 1977, 151.

⁷⁸ Mohanty (34 išnaša), 139; žr. 137–143.

⁷⁹ *Ten pat*, 168, 170.

⁸⁰ Plg. *ten pat*, 92.

Mohanty nuomone, intencionalumas yra „būtina refleksyvumo sąlyga“⁸¹. Remdamasi būtent jo nušviestu intencionalumo pirmumu, ėmiau vartoti terminą „refleksyvumas“ ne aiškindama kūno žinojimą *per se*, bet aprašydama lytėjimą ir jo intencionalią struktūrą. Mohanty atskleistą refleksyvumą įvardijau terminu „kūno refleksyvumas“. Pats Mohanty tokio termino nevartoja, tačiau numano jį aiškindamas „intencionalumo laipsnius“ bei „refleksyvumo laipsnius“⁸² ir teigdamas, kad „net kūno judėjimas [motility] nėra tiesiog pats sąvyje, visiškai nepermatomas ir stokojantis sąvės žinojimo“⁸³.

Pastebėtina, kad gyvenamas žinojimas, čia įvardytas kaip kūno refleksyvumas, nėra automatiškai tapatus gyvenamam kūnui, kuris, kaip pasakyta, yra „reflektyviai susijęs su saviimi“⁸⁴ vien dėl to, kad yra ne tik matantis ir liečiantis, bet kartu ir matomas bei liečiamas. Ir Husserliui, ir Merleau-Ponty svarbus faktas, kad „vyksmas, kuriuo veikiantis organas turi tapti Objektu, o Objektas –veikiančiu organu“⁸⁵, nėra tapatus refleksyviu posūkiui, kai, kaip sakoma, liečianti ranka jaučia save ‘iš vidaus’. Juos skiria tai, kad juslinis sąvės suvokimas (sąvės sentimentas, kaip sakytų He-

⁸¹ *Ten pat*, 174; žr. 171–74.

⁸² Žr. *ten pat*, 171 ff.

⁸³ *Ten pat*, 167. Kūno refleksyvumo sąvoka – kūniško pats „gyvenamas refleksyvumas“ – pasitelkiama, nors ir nėra aiškiai motyvuota. The notion of a bodily reflexivity – a „lived reflexivity“ of the corporeal self – is invoked, though not explicitly justified, in Ghislaine Florival, „Structure, origine et affectivité: Quelques réflexions à propos de la corporéité“, *Études d’anthropologie philosophique*, ed. Ghislaine Florival, Louvain-la-neuve: Éditions de l’institut supérieur de philosophie, 1980, 97–119 (ypač žr. 105, 112 ir 114).

⁸⁴ Žr., pvz., Edmund Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, trans. Dorian Cairns, The Hague: Martinus Nijhoff, 1960, 97, 116.

⁸⁵ *Ten pat*, 97.

gelis), arba juslinio suvokimo juslinis suvokimas, nepaverčia objektu to, ką jis supranta...“ (VI, 303/249) Tame pačiame fragmente Merleau-Ponty „kūno refleksyvumui“ prilygina „faktą, kad jis liečia save liečiantį, mato save matantį...“ Pagal šį straipsnį refleksyvumas nėra tik „faktas“, jis pats gali būti duotas *leibhaft* t. y. kaip kūno žinojimas „iš vidaus“.

Manoji „refleksyvumo“ termino vartoseną taip pat skiriasi nuo Zanerio vartosenos „Savojo aš kontekstuose“⁸⁶, tačiau esu įsitikinusi, kad jo atskleista kūniška patirtis visiškai dera su šiuo mano straipsniu.

D. *Apie tai, ko negalima paversti „objektu“.*

Kaip užsiminta kitose šio straipsnio dalyse, daugybė autorių, aprašiusių savo kūno duoties būdą, priešina jį „objektui“, būtent taip elgiasi ir Merleau-Ponty (plg., pvz., *PP* pirmą dalį). Scheleris antai rašo: „gyventi gyvenamu kūnu nereikia objektyviai jį turėti“⁸⁷. Anot Marcelio, „egzistuoja [...] tam tikras fundamentalus jautimo būdas, kurio niekaip neįmanoma paversti objektu“⁸⁸. Tą patį pastebi ir Zaneris: „koenestetiniai, proprioceptiniai ir kinestetiniai duomenys nėra mano suvokiami kaip *objektai*“⁸⁹.

Tačiau, aiškindamas Sartre'o kūno analizę, Zaneris rašo:

[...] mano kūnas, kaip mano gyvenamas, negali tapti objektu man tiesiog dėl to ir tol, kol

⁸⁶ Žr., pvz., Zaner, *Context of Self* (10 išnaša), 145–151.

⁸⁷ Max Scheler, „Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik“ [1916], Bern/Munich: Francke, 1966, II dalis, VI skyrius; trans. Manfred S. Frings, *The Philosophy of the Body: Rejections of Cartesian Dualism*, ed. Stuart F. Spicker (18 išnaša), 181.

⁸⁸ Gabriel Marcel, „Journal Métaphysique“, Paris: Gallimard, 1927, trans. Bernard Wall, *The Philosophy of the Body: Rejections of Cartesian Dualism*, ed. Stuart F. Spicker (18 išnaša), 197 (taip pat žr. 195).

⁸⁹ Zaner, *Problem of Embodiment* (59 išnaša), 81.

juo gyvenu, kol juo *esu*; būdamas savo kūnu, negaliu „nutolti“ nuo jo, o tai būtina norint, kad jis taptų objektu, esančiu priešais mane kaip subjektą.

Taip pat argumentuoja ir Marcelis, ir Merleau-Ponty: [...] kai bandau sugriebti savo kūną kaip gyvenamą [...], kūnas, kurį man pasiseka refleksyviai suvokti, jau nebėra mano kūnas kaip gyvenamas, taip pat nėra ir tas kūnas, kurį jausmiškai jusliškai suvokiu kitomis savo kūno dalimis; suvokiu tik savo kūną kaip objektą, arba, remiantis Sartre'u, kaip Kito kūną⁹⁰.

Čia nurodoma ta pati patirties struktūra – objektas yra kur nors priešais subjektą, per atstumą nuo jo, kurią įvardijau atskiriančiu stiliumi, puikiai atskleidžiančiu atskiriančio matymo atvejį. Tačiau, remiantis Zaneriu, problema, dėl kurios kūnas „negali tapti objektu“, susijusi ir su nepagrįstu „objekto“ sąvokos su-
daiktinimu.

Trumpai tariant, „objektyvuojantis“ painiojamas su „objektinančiu“: rūpintis dalykų padėtimi (kad ir kaip būtų – refleksyviai ar ne) – tai dar nereikia, kaip sako Sartre'as, paversti objektu, atskirtu nuo subjekto⁹¹.

Pasitelkdamas Marcelio pastabą apie alternatyvią „refleksijos“ rūšį (plg. B papildymą), Zaneris tvirtina, kad „paversdami kokią nors veiklą [...] temine, toli gražu neimame laikyti jos paprasčiausiu objektu (remiantis Sartre'o *Gegenstand*, kažkuo, stovinčiu kažkur priešais mane, t. y. subjektą) [...]“⁹². Taigi, anot Zanerio, klaidinga „sudaiktinti objekto reikšmę anapus priežastinės prasmės ir ignoruoti „objektyvią prasmę“, kurią šis objektas man turi“⁹³.

Tiesa, kad „tematizavimas“ nebūtinai tapatus „sudaiktinimui“. Tačiau pastebima skir-

⁹⁰ *Ten pat*, 90.

⁹¹ *Ten pat*, 90.

⁹² *Ten pat*, 110.

⁹³ *Ten pat*, 90.

tis tarp „daikto objekto“ ir „intencionalaus objekto“ negali iki galo išspręsti problemos. Reikia pastebėti, kad „juslinis savęs suvokimas daugeliu atvejų nėra tai, ką Husserlis vadina intencionaliais veiksmais“⁹⁴. Kitaip tariant, savas kūnas gali būti „jusliškai kartu suvoktas“, „kartu esantis“, „kartu patirtas“ ir, be to, tai nurodo terminas *intencionalumas* (nors, žinoma, jis gali *tapti* mano ar kito atliekamo intencionalaus veiksmo objektu). Mohanty pastebi, kad *veiksmingo intencionalumo* sąvoka (Merleau-Ponty išskirta Husserlio tekstuose) apima intencionalumus, kurie nėra veiksmai, pvz., retencijos, akiračio intencionalumai; „jie neturi intencionalaus objekto...“⁹⁵ Kaip sako Merleau-Ponty, „dabartis laikosi tiesioginės praeities neturėdama jos kaip objekto...“ (PP, 83/69) O aptardamas erdvę rašo: „Ji nėra nei objektas, nei vientisa su subjektu...“ (PP, 294/254) Jo judėjimo tyrimai – ir savo judėjimo [motility], ir jusliškai suvokiamo judėjimo – atveria panašią pastangą išlaisvinti fenomeną iš „objektyvumo“ paradigmos (žr. PP, 127–144/109–124, 309–324/267–280). Taigi tarp negalinčiųjų būti „objektu“ randame ne tik savą gyvenamą kūną, bet ir laiką, erdvę, judėjimą⁹⁶. Prie šių dar būtina pridėti tai, ką jie numano: fenomenologiškai suprantamą *pasaulį*.

⁹⁴ Schmitt (71 išnaša), 161.

⁹⁵ Mohanty (34 išnaša), 88; plg. 121–123, 137–143.

⁹⁶ Plg. Fink (70 išnaša), 37. Merleau-Ponty kalba apie „kūno schemą, kuri yra erdvės ir laiko pagrindas“ (VI, 244/191), kaip gerai žinoma, kūno schemą jis sieja ir su savaiminiu judėjimu. Tad keturis įvardytus elementus – laiką, erdvę, judėjimą ir gyvenamąjį kūną – galima atskleisti kaip esmingai susipynusius. Kitą prieigą prie to, kas, griežtai kalbant, negali būti laikomas objektu, Merleau-Ponty išbando imdamas kalbėti apie „daiktų tarpusavio atspindžius, šešėlius, plokštumas ir akiračius“ (Signs, 160); plg., pvz., Primacy, 166.

Pasaulis nėra vienas iš objektų; jis veikiau yra tai, kas apima visus galimus mūsų patirties objektus, ir tai, kas veikia kaip kiekvienos atskiros patirties pagrindas. Dėl šios priežasties jis nepasiekia duoties, būdingos atskiriems objektams⁹⁷.

Tačiau jis turi savo duoties būdą, Langrebe vadinamą horizontiniu [akiratinu], „persmelktu visuotinio būties stiliaus (ir koreliatyviu patirties stiliui)...“⁹⁸ Taigi jei gyvenamas kūnas, laikas, erdvė, judėjimas ir pasaulis yra tikrai duoti kitu būdu nei „intencionalaus veiksmo“ „objektas“, tada patirčiai aprašyti savaime nepakanka perspektyviai „objekto“ link nukreiptos (bet kokio ontologinio statuso) „ego-subjekto“ „veiksmų“ paradigmos. Taip pat turi būti galimybė sąmonės, kuri nėra „veiksmas“, kuriai nereikia turėti „objekto“, atskirto nuo „subjekto“-poliaus ar priešingo jam, kurią gali apibūdinti refleksyvumas ir intencionalumas, kuri yra „liudininkė“ visumos (kaip akiračio ar „tylaus fono“), kylančios „iš vidaus“. (Tokią alternatyvią paradigmą išsamiai aiškina Gebseris, vadindamas ją „neatimama sąmone“.) Tai nepaneigia patirtinio *ego-cogito-cogitatum* schemos akivaizdumo, tačiau teigia, kad pastaroji (ypač kai supranta ma vartojant „objektą“ ir „subjektą“ priešinančią kalbą) nėra vienintelis privilegijuotas patirties modelis.

Nurodant, kad yra negalinčiųjų tapti „objektu“, ne tik nustatomas patirties arealas, kuriame „objekto“ modelis nėra pakankamas, bet ir atskleidžiama, kaip pasikeičia patirties kaip visumos supratimas ir išgyvenimas.

⁹⁷ Landgrebe (5 išnaša), 138; plg. 94–95.

⁹⁸ *Ten pat*, 138. Tokią stilių koreliaciją Gebseris aiškina kaip „pasaulio“ ir „sąmonės struktūros“ koreliaciją, išreikštą erdvės ir laiko struktūromis. Žr. Gebser, *Ursprung und Gegenwart* (18 išnaša).

Tad tokio pasikeitimo nereikėtų apriboti minėtais specifiniais patirties pavyzdžiais (gyvenamu kūnu, erdve, laiku, judėjimu, pasauliu); tai „stiliaus“ (ir būties, ir patirties) permaina, kurią galima atskleisti daugeliu kitų pavyzdžių. Pasikeitimas, – Gebseris jį vadina įvairiai, pvz., „aukščiausių dualizmo teisių perleidimu“, – reiškiasi abiem šiame darbe vartojamais posakiais – „pasaulio kūnas [flesh]“ ir „pasaulis be opozicijos“ – ir yra patirtinis pagrindas, būtinas tokiems terminams ar išraiškoms atsirasti.

E. *Aprašymas ir akivaizdumas*. Sunkumas, kurį galima patirti aiškinantis tekste aprašomus fenomenus arba „iškeičiant“ terminus „la chair du monde“ ir „die Welt ohne Gegenüber“ į patirties akivaizdumą, iškelia keletą įdomių fenomenologinio aprašymo ypatumų. Pirma, fenomenai (arba konstituojantys elementai), kurie savo aiškumu iškyla tik tada, kai grįždami teiraujamės savo kasdienio išitraukimo į pasaulį (*Weltbefangenheit*), būtent dėl to ir yra linkę būti duoti tam, kuris praktikuoja, o ne tam, kuris naiviai „stebi“⁹⁹. Bet ar fenomenai atskleidžiami tiesiog kaip tyrimo konstruktai? Kitaip sakant, jei fenomenas nėra randamas per kasdienę patirtį veikiant natūraliai nuostatai, bet pasirodo tik uoliai fenomenologiškai apklausinėjant, ar fenomenologo aprašymas nėra įtartinas, juk aprašymas nederinamas su pirmine daugybės kitų stebėtojų patirtimi? Fenomenologiškai kalbant, šis klausimas nereikšmingas, jei tai, kas iškyla ir realizuojasi nauju terminu ar tyrimo stiliumi (ar dar kuo nors, kas reikalinga fenomenologo darbui), pats yra duotas atitinkamu patirti-

⁹⁹ Plg. Husserl, *Introduction to the Logical Investigations* (1 išnaša), 56–57.

niu akivaizdumu. Levinas atkreipė dėmesį į šį klausimą ir, žinoma, jį išplėtojo keliuose straipsniuose, ypač darbe „Poetinis fenomenologinio aprašymo vaidmuo“¹⁰⁰. Nors tam tikros fenomenologinės formuluotės gali atsirasti kaip prieštaraujančios patirčiai, paviršutiniškai gyvenamai natūraliai nuostatai, jos yra tinkamos mūsų patirties gelmei ir veikia transformuodamos:

Poetinio vaidmens fenomenologiniame disкурse interpretacija ragina suvokti, kad patirties poetizavimas siekia turėti beveik maginę galią, jog *atsitiktų, taptų tikri* tai, ką jis aprašo [...], atverdamas mūsų esmines galimybes bei jų „ikisupratimą“ ir tikrai mus išjudindamas ar įtraukdamas. Išreiškimas, kuris mūsų patirčiai nėra tinkamas, *tampa* tikras sukeldamas mums tokias permainas, kurios *padaro* jį tikrą¹⁰¹.

Pavyzdžiui, pasakymas, kad kitas ir aš „esame vieno bendro tarpkūniškumo organai“ (*Signs*, 168), galbūt yra ne tik „aprašantis“, bet ir nurodantis. „Fenomenologijos gelmės poetiniai aprašymai nurodo, schematizuoja tikslą, kurį mums reikia pasiekti. Jie priklauso kultūros pokalbiui.“¹⁰²

¹⁰⁰ David Levin, „The Poetic Function in Phenomenological Discourse“, *Phenomenology in a Pluralistic Context*, ed. William L. McBride and Calvin O. Schrag, Albany: State University of New York Press, 1983, 216–234; plg. „The Opening of Vision“ (4 išnaša), 115. Taip pat žr. David Michael Levin, „Tarthang Tulku and Merleau-Ponty: An Intertextual Commentary“, *Dimensions of Thought: Current Explorations in Time, Space, and Knowledge*, ed. Ralph H. Moon and Stephen Randall, vol. 1, Berkeley, Cal.: Dharma Publishing, 1980, 186, 209–210, 214–215.

¹⁰¹ Levin, „The Poetic Function in Phenomenological Discourse“ (100 išnaša), 232. Manau, kad Levinas, ta pačia reikšme vartodamas terminus „transcendentinis“ ir „transformuojantis“ (žr., pvz., to paties straipsnio 218 psl.), sukelia painiavą, tačiau vertinu tai, ko jis šiuo terminologiniu pakeitimu siekia.

¹⁰² *Ten pat*, 233.

Leviną palaiko kelių kitų mąstytojų darbai, pvz., Spiegelbergo mintis, kad fenomenologinis aprašymas gali praturtinti žmogaus patirtį¹⁰³; Landgrebe pristatymas transcendentalinio subjektyvumo, kaip nukreipto į „atvirą ateitį“ taip, kad net galimybės *a priori* „nėra galimybės *savje*“, bet „yra konstitutos jų atlikimu“ „sunaikinant laisvę“¹⁰⁴; Gebserio tvirtinimas, kad „pasaulis be opozicijos“ yra ne *fait accompli* ir ne automatinis istorijos „progreso“ rezultatas, bet sąmonės praturtėjimo ir integracijos kūrinys¹⁰⁵. Levino iškelti ypatumai remiasi fenomenologiniu tvirtinimu, kad aprašymas gali būti „atpirktas“ *leibhaft* ir atitikti patirtinę duotį. Skirtumas tarp aprašymo, kuris transformuoja natūralią nuostatą, ir aprašymo, kuris ją atkuria, remiasi fundamentalesne skirtimi, t. y. skirtumu tarp kelio, kuriuo kas nors „gali būti tik numanoma iš kalbos, ir kelio, kuriuo galima išvelgti“, „jam pačiam ten’ būdingu būties būdu“¹⁰⁶.

Tuo nesumenkinama žodžių galia ar apskritai aprašymo sistemingumas, neįsteigiama dichotomija tarp „ikikalbinės“ ir „kalbinės“ tikrovės; tuo tik pageriamas fenomenologinis įsipareigojimas patirties akivaizdumui. Galų gale netvirtinu, kad „atskiriančio matymo“ ir „gyvenamo žinojimo iš vidaus“ terminai yra geriausi ar vieninteliai apibūdinantys šiuos fenomenus. Veikia tvirtinu, kad yra patirtinė skirtis tarp šių dviejų stilių ir kad kiti, kurie

kritikuoja ar tobulina mano formuluotes, gali teisėtai tai daryti tik dėl jų pačių asmeninės pažinties su fenomenu, kurį bandžiau sistematinti savo terminais¹⁰⁷.

F. Juslinis suvokimas ir paradigma. „Juslinio suvokimo ir paradigmos“ tema gali būti svarstoma atsižvelgiant į kelis tarpusavyje susijusius teiginius:

1. Fenomenologinis juslinio suvokimo aprašymas konkrečiame jutimo lauke gali nušviesti „stilius“ ir „struktūras“, būdingas šio jutiminio modalumo patirčiai¹⁰⁸.

2. Tačiau šie „stiliai“ ir „struktūros“ veikia yra patirties struktūravimosi *keliai* nei patirties „turiniai“ (pvz., regėjimo ar girdėjimo „duomenys“): jie apibūdina duoties būdą, o ne duotųjų klasę, nustato galimą būdingą „kaip“, o ne „kas tai“ kategoriją. (Pažymėtina, kad ši pastaba taikoma ne natūralios nuostatos patirčiai, bet tam, ką atranda atitinkamas fenomenologinis tyrinėjimas.)

¹⁰⁷ Plg. E. T. Gendlin, „Two Phenomenologists Do Not Disagree“, *Phenomenology: Dialogues and Bridges*, ed. Ronald Bruzina and Bruce Wilshire, Albany: State University of New York Press, 1982, 321–335.

¹⁰⁸ Be Merleau-Ponty *Phenomenology of Perception* cituoto Katzo (*Der Aufbau der Tastwelt*, 1925; *Der Aufbau der Farbwelt*, 2nd ed., 1930), minėtini dar keli darbai: Straus, *Phenomenological Psychology* (22 išnaša), 4–11 („The Phenomenal Modes of Color and Tone“, in the essay „The Forms of Spatiality“, prieš tai spausdintas *Der Nervenarzt* 3 [1930], 633–656, ir 285 (15–1), „Phenomenological Comparisons of Color and Sound“; Jonas, „The Nobility of Sight: A Study in the Phenomenology of the Senses“ (18 išnaša); Don Ihde, *Listening and Voice: A Phenomenology of Sound*, Athens, Oh.: Ohio University Press, 1976. Taip pat žr. Ogawa (4 išnaša), pvz., 83, 85–87. Plg. Martin Heidegger and Eugen Fink, *Heraclitus Seminar 1966/67*, trans. Charles H. Seibert, University, Ala.; University of Alabama Press, 1979, 139–142, apie regėjimo ir girdėjimo (kaip distancinių pojūčių) bei jautimo ir lietim (kaip tiesioginių pojūčių) skirtumą ir taip pat apie ontologines tokių fenomenologiškai sugriebtų skirtumų implikacijas.

¹⁰³ Žr. Herbert Spiegelberg, „Existential Uses of Phenomenology“, *Herbert Spiegelberg, Doing Phenomenology: Essays On and In Phenomenology*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1975, 54–71.

¹⁰⁴ Landgrebe (5 išnaša), 199–200.

¹⁰⁵ Žr. Jean Gebser, „The Integral Consciousness“, *Main Currents in Modern Thought* 30:3, Jan.–Feb. 1974, 107–109; taip pat žr. *Ursprung und Gegenwart* (18 išnaša).

¹⁰⁶ Landgrebe (5 išnaša), 150.

3. Taigi jutimo stilius, iš pradžių atrastas kaip apibūdinantis atskirą jutimo galimybę, gali būti aptiktas kaip „perkeltas“ ar „išverstas“ į kitus jutimo modalumus ar laukus (arba paprasčiausiai „pasirodantis“ juose, atidedant aiškaus ar numanomo stiliaus „perkėlimo“ iš vienos jutimo srities į kitą klausimą)¹⁰⁹. Kitaip tariant, aptariamas stilius gali tapti paradigma ar modeliu; nors dažnai vadinamas pavyzdžių sritimi (pvz., „regimais“), jis lygiai taip pat gali formuoti patirtį kituose jutimo laukuose. (Pastebėtina, kad įprotis kalbėti apie juslinio suvokimo stilių, įvardijant jį „jutimais“ tradicine / psichologine prasme, paprastai užkerta kelią stiliaus kaip *būdingo duoties būdo*, pvz., „atskiriančio“, statusui.)

4. Be to, stilius (ar struktūrų konsteliacija) gali tapti paradigmatis visai patirčiai ir tiesti būdingą kelią, kuriuo patirtis, aiškiai išskirta kaip „jusliškai suvokta“, yra vedama (plg. pirmo fenomenologinio aprašymo apibendrinimą ir „juslinio suvokimo pirmumo“ temą).

5. Jei atskiras juslinio suvokimo stilius tampa dominuojantis asmens (ar kultūros) gyvenime, jis gali ne tik veikti kaip paradigma aprašytu būdu, t. y. iš vieno patirties arealo pasiskolintas modelis gali reikštis kituose, bet taip pat gali ir slopinti ar naikinti kitas galimybes.

Pateikti penki teiginiai (į kuriuos negalime toliau gilintis) iškelia schemą: veikiant natūraliai nuostatai, jutimo patirtis apima skir-

¹⁰⁹ Diskutuotina, ar duotas jutimo modalumas turi sau būdingas ypatybes, kurios pasireikštų kituose jutimo laukuose tik kaip „vertimas“, ar „stiliai“ ir „struktūros“ nurodo į patirtį *per se* taip, kad duotas stilius galėtų pasireikšti bet kuriame jutimo lauke. Taikydama terminą „paradigma“, o ne „metafora“, noriu parodyti, kad tam tikros jutimo patirtys teikia tam tikrų patirtinių struktūrų „paradigminius atvejus“; klausimas dėl galutinio „pavedimo“ patirtinio stiliaus atskiroms jutimo galimybėms lieka atviras.

tingas galimybes (lytėjimą, uoslę, skonį, klausą, regą, kinestetinį žinojimą), kurias paprastai suvienija sinestetinis juslinis objekto suvokimas. Antai ne tik matau smuiką ir girdžiu jo garsą, bet ir žinau, kaip jaučiu jį laikydama ir kaip šis styginio instrumento jausmas susijęs su mano „iš vidaus“ gyvenamu judėjimo stiliumi; tuo pačiu metu galiu uosti jam būdingus kvapus, ir galimybė ragauti, jei to norėčiau, priklauso man. Kaip parodo Merleau-Ponty, objekto tarpjutiminė duotis nėra uolios intelektu atliktos įvairių „jutimo duomenų“ sintezės rezultatas, ji pagrįsta veiklia ir dinamiška gyvenamo kūno sinteze bei jo kinestetinėmis / jutiminėmis galimybėmis. Fenomenologinė įvairių „jutimų“ (duotų kartu su istoriniu kultūriniu kontekstu) analizė leidžia nustatyti kiekvienai iš šių jutiminių galimybių „būdingas“ patirties struktūras – „įgimtas“, lyg čia buvusias. Pavyzdžiui, kai suvokiu smuiką tik kaip matomą, esu pakertama jo buvimo „kažkur ten“, kaip fone pasirodančios figūros, duotos iš tam tikros erdvinės perspektyvos, etc.; kai suvokiu smuiką tik kaip girdimą, esu pagaunama ritmo, kuris yra ir „čia“, mano gyvenamo kūno vietoje, ir „kažkur ten“, kur regimas smuikas „tikrai yra“, etc. Tačiau struktūros, kurias tokia analizė atveria, nėra būdingos tik atskiram jutimui ir nebūtinai apibrėžia jo specifiką. Taigi, pavyzdžiui, užuot atsidavusi kintančio smuiko garso atoslūgiams ir potvyniams, galiu studijuoti atspausť partitūrą, ieškodama formalių muziką formuojančių modelių (pvz., „ABA forma“), arba galiu analizuoti smuiko garso ypatybes, savo regėjimu tyrinėdama oscilografo duomenis, ir t. t.

Esama empirinių tyrinėjimų, parodančių, kad asmenys yra linkę teikti pirmumą vienam jutimo būdų ir kad toks pasitikėjimas vienu slo-

pina kitų būdų galimybes¹¹⁰. Taip pat esama autorių, kurie atkreipė dėmesį į regos dominavimą Vakarų kultūros tradicijoje¹¹¹, ir tokių, kurie kritikuoja pačios fenomenologijos pasitikėjimą regos paradigma (plg., pvz., regos kalbą pirmame pateiktame teiginyje)¹¹². Mano pačios tyrinėjimai leido pajusti ir įvertinti skirtumą tarp juslinio suvokimo *stiliaus* ir šių stilių *apibūdinančio* konkretaus jutimo. Be to, reikėtų skirti tam tikro stiliaus, kaip patirties galimybės, *galiojimą* nuo numanomo ar aiškaus šio patirties stiliaus spaudimo. Daugelis disciplinų tikrai yra

įtrauktos į sistemas, kurių *raktiniai terminai* pasiskolinti iš regėjimo, jie perkelti (*meta-phor*)

iš žvilgsnio žodyno ir taip paskirti kitų jutimų žodynams, kurie egzistuoja, tačiau dėl šio neatitikimo negali išsiskleisti¹¹³.

„Regėjimo metaforų“ kritika turi galimybę laisvinti. Tačiau patirtis nepraturtės (ko šiuo straipsniu geidžiama) paprasčiausiai užsimerkus (tiesiogine ar perkeltine prasme). Tad atskiriantis matymas nėra atmetamas, tik siekiama laisvumo kitiems patirties stiliams. Yra daug būdų kūnui būti kūnu, daug būdų sąmonei būti sąmone, Gebserio aprašytame atviraime pasaulyje tokie būdai egzistuoja kartu vieni kitų neneigdami. Jie yra žmogaus galimybių gelmė ir laisvės šerdis.

¹¹⁰ Žr., pvz., David Gordon, *Therapeutic Metaphors: Helping Others Through the Looking Glass*, Cupertino, Cal.: Meta Publications, 1978, 90–93, 109–111, 135–137 ir 218 ff.

¹¹¹ Žr., pvz., Algis Mickunas, „The Primacy of Movement“, *Main Currents in Modern Thought* 31:1, Sept.–Oct. 1974, 8–12, ypač 8–9; plg. Antonio T. de Nicolas, *Meditations through the Rg Veda: Four-Dimensional Man*, Boulder, Col.: Shambhala, 1978, 10, 64, 84–85, 103–104, 122–126, 134, 171, 190–192; taip pat žr. to paties autoriaus *Avatara: The Humanization of Philosophy through the Bhagavad Gita*, New York: Nicolas Hays, 1976, 265–270, 316.

¹¹² Žr., pvz., David Michael Levin, „Husserlian Essences Reconsidered“, *Explorations in Phenomenology: Papers of the Society for Phenomenology and Existential Philosophy*, ed. David Carr and Edward S. Casey, The Hague: Martinus Nijhoff, 1973, 168–183 (ypač žr. 173–176); Waltraut J. Stein, „Cosmopathy and Interpersonal Relations“, *Phenomenology in Perspective*, ed. F. J. Smith, The Hague: Martinus Nijhoff, 1970, 217 ff.; Ogawa (4 išnaša), 80, 84, 92 n. 18; F. Joseph Smith, „A Critique of Visual Metaphor“, F. Joseph Smith, *The Experiencing of Musical Sound: Prelude to a Phenomenology of Music*, New York: Gordon and Breach, 1979, 27–64.

¹¹³ Smith (112 išnaša), 61.